

o modlitbě

Předmluva k 1.—5. vydání

PŘÍPRAVA A ŘÁD MODLITBY

Zážitek a cvičení (17) Nezbytnost přípravy (25)
Soustředění (29) Prostor modlitby (37) Boží tvář
(43) Vnější řád (48)

BOŽÍ SKUTEČNOST A ZÁKLADNÍ AKTY MODLITBY

Soustředění a Boží skutečnost (63) Bůh Svatý (67)
Poznání viny a lítost (73) Touha a účast (78) Bůh
veliký (83) Klanění (87) Chvála (91) Bůh bohatý,
štedrý a milující (97) Prosba (101) Dík (110)
Souvislosti (119)

NEJSVĚTĚJŠÍ TROJICE A MODLITBA

Vnitřní život Boží (125) Modlitba k Ježíši Kristu
(131) Modlitba k Otcí (135) Modlitba k Duchu
svatému (139)

ÚSTNÍ MODLITBA

Slova modlitby (145) Modlitba vlastními slovy (147)
Modlitba převzatými slovy (150) Modlitba
opakovanými a prodlévajícími slovy (155)

VNITŘNÍ NEBOLI ROZJÍMAVÁ MODLITBA

Povaha rozjímavé modlitby (163) Metoda a postup
rozjímavé modlitby (169) Mystická modlitba (177)

PROZŘETELNOST

Křesťanské učení o prozřetelnosti (187)
Prozřetelnost a modlitba (192) Prozřetelnost
a souvislosti modlitby s životem (203)

MODLITBA KE SVATÝM A K MATCE PÁNĚ

Svatí (213) Maria (221)

MODLITBA V DOBĚ VNITŘNÍCH NESNÁZÍ

Nesnáze z vnitřních proměn života (231) Nesnáze
z krizí víry (238)

CELKOVÉ SOUVISLOSTI KŘESŤANSKÉ MODLITBY

Osobní modlitba (247) Liturgie (250) Lidová
pobožnost (257) Přehled (260)
Doslov (264)

NĚKOLIK SLOV O AUTOROVI (267)

ZÁŽITEK

A

CVIČENÍ

Často slýcháme, že k pravé modlitbě nelze dospět ani předsevzetím ani nucením, nýbrž že musí vytrysknout z nitra sama, jako proud z pramene. Nedeje-li se to, nevychází-li modlitba ze srdce, máme od ní raději upustit, protože jinak by byla neupřímná a nepřirozená. To zní zprvu velmi přesvědčivě; kdo však zná člověka a jeho náboženský život lépe, nemůže se ubránit podezření, že zastánce tohoto názoru modlitbu nikdy nebral zcela vážně. Nepochybně existuje modlitba, která vytryskne z nitra sama, třeba když člověk prožije něco obšťastňujícího a bezděčně zvolá: „Díky, můj Bože!“ Nebo když se dostane do velké tísně a obrátí se s prosbou na Toho, který to s ním od začátku dobře myslí a má i veškerou

moc pomoci. Někdy člověk cítí Boží přítomnost tak živě, že s Ním začne bezděčně rozmlouvat. Anebo v některé události svého života zakusí Boží posvátné řízení a stane bez hnutí. To vše se může stát; nikde však není řečeno, že to tak být musí. Osudový zážitek se naopak může postavit mezi Boha a člověka jako temná stěna. Pocit posvátné blízkosti může zmizet tak dokonale, že člověku je, jako by ji nikdy předtím ani nepoznal. Radost může způsobit, že člověk vůbec na Boha nemyslí, a nouze může jeho nitro zcela uzavřít. Výroky jako „nouze učí modlitbě“ jsou jen z poloviny pravdivé; stejně pravdivé je, že nouze odvyká modlitbě.

Zdá se, že modlitba pramenící z vnitřní potřeby je celkem viděno výjimkou. Kdo by chtěl vybudovat svůj náboženský život jen na ní, nebude se asi brzy modlit vůbec. Podobal by se člověku, který by vsadil všechno na vnuknutí a zážitek a nechal stranou řád, kázeň a práci; takový život by byl vydán na pospas náhodě, stal by se požívacím, svévolným, fantastickým, a ztratil by všechnu vážnost a spolehlivost. A stejně by se vedlo i modlitbě, která by chtěla spoléhat jen na svou vnitřní původnost. Kdo to se svým vztahem k Bohu myslí opravdově, brzy nahlédne, že modlitba není jen spontánním výrazem nitra, ale také, a to v první řadě, službou, která má být konána věrně a poslušně. Musíme tedy o ni vědomě usilovat a v ní se cvičit.

A právě o toto cvičení v modlitbě zde půjde. Záleží především v tom, že modlitbu konáme v určitých hodinách: ráno, než začneme pracovat, a večer, než se uložíme k spánku. Kromě toho pak musí každý přihlídnout k tomu, co mu prospívá, co je v jeho možnostech a co odpovídá uznaným zvyklostem jeho okolí: tak třeba modlitba před a po jídle, „Anděl Páně“ při vyzvánění zvonů, krátké soustředění před prací, tiché prodlení v kostele, kolem kterého právě jde. K tomuto cvičení patří rovněž správné chování při modlitbě, vnější a obzvláště vnitřní: soustředění před jejím započítím a sebekázeň během ní. Dále k němu patří výběr správných modliteb a modlitebních textů; osvojení starých a osvědčených forem modliteb, jako jsou rozjímání, růženc a jiné.

Pro to vše nelze stanovovat žádná všeobecně závazná pravidla — ještě se k tomu podrobněji vrátíme. Ať už si svůj řád modlitby zařídíme jakkoliv, buďme v každém případě poctiví a svědomití! Není mnoho věcí, kde si tak snadno něco namlouváme, jako právě zde. Člověk se celkem vzato nemodlí rád. Při modlitbě se ho snadno zmocňuje nuda, rozpaky, odpor i přímo nepřátelství vůči ní. Všechno ostatní se mu potom zdá být přitažlivější a důležitější. Říká, že nemá čas a že to či ono je nutnější; sotva však modlitby nechá, začne dělat ty nejzbytečnější věci. Člověk musí přestat s obelháváním Boha i sebe sama. Je mnohem lépe, když řekne zcela otevřeně: „Nechci se modlit“, než aby se uchyloval k podobným vytáč-

kám. Rovněž je mnohem lépe, když se neschovává za výmluvy, jako že je příliš unaven, a prohlásí bez obalu: „Nemám chuť“. To sice nezni právě krásně a odhaluje to celou jeho lidskou ubohost; je to však pravda, a z pravdy lze najít cestu vpřed mnohem snáze než z vytáček.

Člověk ostatně má vědět, že tu jde o něco opravdu vážného. Nemá proto být slabochem, má vykonat, co vyžaduje povinnost a nutnost, a klidně si uložit i víc, i když mu to připadá zatěžko. Bez modlitby víra ochabne a náboženský život zakrní. Člověk nemůže být natrvalo křesťanem, aniž by se modlil — právě tak jako nemůže žít, aniž by dýchal.

Ale je tomu skutečně tak? Je modlitba opravdu nezbytná? Není jen záležitostí tichých, nepraktických, trochu slabošských povah, které se ani pořádně nehodí do života? Není dokonce po jistých zkušenostech třeba říci, že svět modlících se lidí má v sobě cosi nepřirozeného a tísnivého, co se přiči cítění zdravého člověka?

O tom, co je na této námitce správné, budeme hovořit později. Nyní jde o zásadní otázku, zda je pro správný křesťanský život modlitba nevyhnutelně nutná. Bylo by však možno jít ještě dál a zeptat se, zda nutnost modlitby nevyplývá již ze samotných potřeb zdravého lidského života. A tu se setkáme s velmi závažnými názory, které tvrdí, že se člověk dostává do velkého nebezpečí, není-li v jeho životě cosi na způsob modlitby. Jsou to lé-

kaři, kteří poukazují na to, že člověk, který žije jen vnějším věcem a je strháván od jednoho dojmu k druhému, který mluví, usiluje, pracuje, bojuje, se nakonec musí vyčerpat a stát se křečovitým. Nemá-li k tomu dojít, musí se jeho život zaměřit také obráceně, dovnitř; musí se ze svých vnitřních kořenů obnovovat, sbírat síly a získávat vzpruhu. Říkají dále, že novodobý člověk stále více ztrácí svůj vnitřní střed, který je oporou při vytváření osobnosti a usměrňovatelem běhu života; že se tento člověk při vši své mnohmluvnosti a hlučném angažování stává nejistým a že se pod jeho sebevědomým chováním skrývá strach, který jej čím dál tím více ohrožuje. Musí proto hledat svůj vnitřní střed, nosnou a bezpečnou oporu, bod, který mu umožní střetávání se světem a ke kterému se vždy zase může vrátit.

Abychom toto všechno získali, nestačí strávit konec týdne či dovolenou v přírodě. Nehledě ani k tomu, že díky cestovnímu a prázdninovému ruchu ztrácí tato „příroda“ čím dál tím více charakter přírody, není to, co může poskytnout pobyt u moře či na horách, dostatečnou náhradou. Přináší sice tělesné i duševní posílení, to se však brzy zase spotřebuje. Čeho je zapotřebí, je opravdová protiváha, která by působila stále. Taková protiváha však rovněž nemůže být čistě „duševní“ povahy: básnická díla, hudba, výtvarné umění nestačí právě tak jako filosofie či cokoli jiného. To vše lékaři vědí; přesto však většinou nedovedou odpovědět na otázku, co by tedy člověk měl dělat.

Znají-li přece nějakou odpověď, směřuje koneckonců k radě, aby se člověk věnoval nějakému nábožensky podmíněnému soustředění, zahloubání, rozjímání — krátce řečeno čemusi na způsob modlitby. To je ovšem obtížné tam, kde chybí přesvědčení víry, neboť modlitba pomáhá jen tehdy, nekoná-li se jen pro svůj účinek, nýbrž na základě vnitřního poměru k Bohu. Jak důležité tedy, aby ti, kteří takový poměr k Bohu mají, si jej zachovali! A co se zdánlivého slabošství či nedostatku životní energie týče — o tom, co je na této námitce správné, se ještě zmíníme později, jak již bylo uvedeno — je třeba říci, že k pravé modlitbě patří i pokora. Ta však nevytvěrá ze slabosti, nýbrž ze smyslu pro pravdu. Síla, která není provázena smyslem pro majestát všeho opravdu posvátného a pokorou před ním, je totiž v jádru neplodná.

Člověk potřebuje modlitbu, aby zůstal duševně zdrav. Avšak modlit se může jen tehdy, když jeho modlitba vychází ze živé víry. A naopak zase — a tím se kruh uzavírá — jeho víra zůstane jen tehdy živou, bude-li se modlit. Neboť modlitba není činnost, kterou člověk může a nemusí konat, aniž by tím byla dotčena jeho víra, nýbrž je to její nejzákladnější projev: setkání s Bohem, k němuž víra směřuje. Můžeme prožít údobí, kdy modlitba vázne; natrvalo však víra bez modlitby není možná, právě tak jako není možný život bez dýchání.

Znovu se tu objevila nářezka na dýchání — není v rozporu s tím, co bylo právě řečeno? Život by se přece bez dýchání nemohl obejít; a proto také má dech svůj nezbytný, tichý a nikdy nepřerušovaný rytmus, aniž kdo o něj musí usilovat či se mu učit! To je však jen napůl správné, neboť víme, že existuje i dech zanedbaný, zakrnělý a nemocný a že se člověk snadno může octnout ve stavu, kdy svůj dech musí posilovat a léčit, což vlastně znamená, že jej musí cvičit. Ponechme však tuto otázku stranou, připusťme, že v podstatě dech proudí sám od sebe, právě tak jako bije samo od sebe srdce. Náš obraz však bude úplný, až když uvážíme, k jakému životu náleží dech, o kterém mluvíme, a jak je tento život utvářen.

Víra říká, že v našem prvním, starém životě probudil Bůh druhý, nový život. Ten má formu zárodka a má se dále rozvíjet. Je tedy slabý, zranitelný, nejistý jako vše živé ve svých počátcích. Zároveň na něj doléhá starý život, potlačuje, svírá a mate jej. Život, který naplňuje naše bezprostřední citění a vědomí, patří k lidské přirozenosti s jejími tělesnými a duševními potřebami a prosazuje se samočinně, kdežto druhý život je skrytý, proniká jen zřídka do naší zkušenosti, takže v něj musíme věřit a o něj pečovat. Vzniká proto velké nebezpečí, že se o něj nebudeme starat a dovolíme, aby jej starý život zadusil. A zatímco přirozený dech pak zůstane silný, bude skrytý dech, vycházející z Ducha svatého, slábnout víc a víc,

až se jednou zastaví docela. Nový vnitřní život je nám Bohem vložen do rukou, jako je útlý život dítěte vložen do matčiných rukou, či ohrožený život do rukou ošetřovatelových; budeme se tedy muset zeptat sami sebe, jakou má pro nás tento život cenu, a vyvodit z toho důsledky. A udělat, co je nutno, abychom si jej zachovali a jej rozvíjeli. Nedáme se zmást mluvením o vnitřní pravosti a pravdivosti náboženského cítění, nýbrž vykonáme, co nám dává na srozuměnou pravda — pravda Slova Božího a jí očistěná a povzbuzená pravda lidské zkušenosti.

NEZBYTNOST

PŘÍPRAVY

Lidské chování v náboženských věcech v sobě chová znepokojivý rozpor. Člověk Boha potřebuje, uvědomuje si to, hledá Toho, který ho stvořil a z jehož moci žije — tentýž člověk ale zároveň zas nechce nic vědět o této závislosti, vyhýbá se Bohu, vzpírá se Mu. Tento rozpor se projevuje i v našem vztahu k modlitbě. Jakmile člověk uzná posvátnou službu modlitby a koná ji, pocítí její pravdivost a je mu dobře; přesto se však modlitbě vyhýbá, kde může. A to z několika důvodů; především však asi proto, že člověk Boha nevnímá, přesněji řečeno nevnímá tím způsobem, jakým vnímá věci a lidi. Věci a lidé jsou před ním, přistupují k němu, působí a jednají; dotýkají se člověka bezprostředně: smysly je

VNITŘNÍ

ŽIVOT

BOŽÍ

Způsob, jakým mluvíme k jednotlivým lidem, se značně liší. S dítětem hovoříme jinak než s dospělým, s duchovně bdělým člověkem jinak než s otupělým, s člověkem, kterého ctíme, jinak než s někým, kdo není vážený. Každý člověk má svou povahu a skutečně s ním mluvit znamená navázat kontakt s jeho povahou.

To však ještě není všechno, neboť takováto rozdílnost v chování vzniká i vůči zvířeti. Kdo má rád zvířata, ví, že mají rozmanité sklony, a bude se s nimi snažit zacházet podle jejich zvláštností. U člověka však nalézáme víc než jenom individuální sklony, člověk je osobou. Co je to osoba, lze těžko vyjádřit slovy, ačkoliv ji dobře pocítujeme v sobě i v druhém člověku. Je nej-

hlubší oblastí v člověku; středem, který sjednocuje všechny jeho životní projevy; počátkem, ze kterého vychází jeho životní pohyb, i domovem do něhož se vrací; místem v němž je sám se sebou, a vědomím sebe sama, v němž za sebe odpovídá; jedním slovem: je tím, co má člověk na mysli, jakmile řekne „já“. Zeptám-li se nějakého člověka: „Co jsi zač?“, odpoví popisem svého povolání, svých životních poměrů, svého původu, svého charakteru; když však se zeptám: „Kdo jsi?“, odpoví „já“ a řekne své jméno, které vyjadřuje jedinečnost tohoto já. To, co tu v nás říká „já“ a co je tím slovem míněno, je právě osoba. Je stále přítomna, neboť odpovídá za to, čím člověk je a co činí; neprojevuje se však vždy zjevně, není stále v činnosti. Někdy vůbec ne, někdy jen nedokonale, podle toho, zda něco probíhá mechanicky nebo pudově. Člověk sám někdy rád sklouzává do neosobní oblasti, neboť být osobou není jen předpokladem, nýbrž také úkolem, a to takovým, který klade velké požadavky. Proto se osoba uplatňuje zvláště v mravním rozhodování, když člověk je vyburcován z jednoduchého toku života a postaven před otázku, zda chce poslechnout nebo odporovat příkázání — rozhodování, za něž pak musí převzít odpovědnost. Být osobou je rovněž darem — tehdy, když se mezi dvěma lidmi vytvoří vztah já — ty, když jeden vůči druhému cítí úctu nebo mu daruje svou věrnost, anebo se za něho cítí odpovědným. Když se takto setkají dva lidé, odhalí se v obou

jejich vnitřní tvář a projeví jako se osoby.⁽¹⁴⁾

I v Bohu je osoba. Ale ne tak jako v člověku. Člověk jako osoba je právě sám sebou, jedinečný a samotný; u Boha je tomu jinak. Čteme-li pozorně evangelia a sledujeme-li způsob, jakým se projevuje Kristus a všechno božské kolem něho, jak oslovuje „Boha“ a jak se Jím zabývá, dotkne se nás cosi podivného. On zná jen jednoho Boha, Živého, Svatého, jenž všechno stvořil a jenž je Pánem všeho. Ve svém vnitřním životě však jako by tento Bůh odhaloval zároveň rozdílné tváře. Znovu a znovu Ježíš hovoří o „Otcí“, je vůči Němu ve vztahu nejtěsnější, nikdy nepřerušené výměny; poslouchá Ho i v nejkřtějších utrpení, jak to vyjadřují slova v Getsemanské zahradě: „Ale ne jak já chci, nýbrž jak Ty chceš“ (Mt 26, 39).

Vůči tomuto Otcí je však Ježíš v jiném postavení než kdokoliv z nás. Je jeho synem tak, jak jím nemůže být žádný člověk. Nikdy se Ježíš, když mluvil k lidem, s nimi neztotožňoval ve slovech „náš Otec“, nikdy se neobracel k Otcí ve společném lidském „my“, nikdy se nemodlil se svými učedníky modlitbu, kterou je naučil. Když říká, že všichni lidé by se měli stát „Božími dětmi“, pak toto dětství znamená něco podstatně jiného než to, co třeba mají na mysli slova: „Všechno je mi dáno od mého Otce. A nikdo nezná, kdo je Syn, leda Otec; a nikdo, kdo je Otec, leda Syn, a komu by to chtěl Syn zjevit“ (Lk 10,

⁽¹⁴⁾ K tomu Guardini, *Welt und Person*, Würzburg 1940, str. 104 a n.

22). Kristus je sice poslušný Otce, avšak nikoliv jako tvor Stvořitele; jeho poslušnost je stejného božského řádu jako Otcovo přikazování. Před Otcovou tváří vystupuje stejně božská tvář Synova.

Třetí „tvář“, která je obtížněji pochopitelná než obě předchozí, se zjevuje, když Ježíš říká svým učedníkům, že jim po svém odchodu sešle „jiného Utěšitele“, který o „něm vydá svědectví“, „Ducha pravdy“, který „u nich zůstane na věky“ a který je „povede k celé pravdě“ (Jan 14, 16–17; 15, 26; 16, 7–15). Je to Ten, který pak opravdu o letnicích přišel a převzal Kristovo dědictví a řízení Církve.

Zde se nám zjevuje veliké tajemství: Bůh, jehož bytí a život přesahuje vše lidské, je zároveň jiným, ohromujícím způsobem osobou. Každý člověk je osobou jen jednou: své vlastní a jedinečné „Já“ vyslovuje jako jedinec. V Bohu jsou tři, kteří je vyslovují. Trojí je tvář, jež se projevuje v jeho životě, trojí je způsob, jímž tento život vlastní sám sebe... Chce-li člověk říci „ty“, musí vyhledat jiného člověka; Bůh naproti tomu nachází toho, k němuž promlouvá, ve svém vlastním životě. Člověk potřebuje druhého člověka, aby vzniklo společenství, a je proto v každém smyslu závislý: na rodičích, na sourozencích, na manželovi nebo manželce, na dětech, na příteli, na kamarádech a spolupracovnících; Bůh naproti tomu, Jediný a Jedinečný a ve svém nepřístupném panování Osamělý, má společenství sám v sobě.

To teprve dává poslední smysl slovům „živý“ a „bohatý“ Bůh.

Nový zákon nám dává dvojí vysvětlení této posvátné mnohosti. O prvním jsme se již zmínili. Vychází ze vzájemného poměru člověka první generace k člověku druhé generace, tedy rodičů a dítěte, a říká: Bůh je plodný. Dokonává se v Něm tajemství zrodu. Od věčnosti je Bůh „Otec“ — přičemž v tomto slově splývají pojmy pozemského otcovství a mateřství v dokonalou jednotu — a „Syn“ — což opět znamená syna i dceru, tedy dědice života. Jako Otec dává Bůh svému Synu plnost vlastního života a bytí. Syn však od Něho neodchází, nestává se jakýmsi Bohem pro sebe, nýbrž zůstává v živé jednotě s Otcem, vrací se k Němu v lásce, je „v lůně Otcově“, jak to čteme v úvodu Janova evangelia (1, 18). Uskutěčnit tuto úplnou svobodu Syna a přitom samostatností Synovou neporušit Boží jednotu umožňuje posvátná mohutnost, jež má opět povahu osoby a má i jméno: Duch svatý. Duch svatý je láska, jež spojuje Otce a Syna. Druhý výklad vychází z duchovního života a uvádí jej rovněž Jan v úvodu svého evangelia. Podle tohoto výkladu si Bůh sám sebe uvědomuje a ví o nekonečnosti svého bytí i smyslu. A není němý, nýbrž vyslovuje sebe sama ve vševyčerpávajícím věčném Slovu. Bůh je tak současně Ten, který mluví, i Ten, který je vyslovován. Vyslovované „Slovo“, Logos, je však stejně mocné, skutečné a živé jako Ten, který je vyslovuje. Nesměruje jen k někomu

jinému, aby bylo vyslechnuto, nýbrž — a nyní může naše mysl zase jen tušit, co pochopit nelze — se samo stává jakoby uchem; vrací se jako znamení, že Mluvicí byl vyslechnut. Ten, koho zde nazýváme „Mluvicím“ je Otec, koho nazýváme „Vyslovovaným“, „Slovem“, je Syn. A opět je to Duch svatý, v němž žije toto tajemné spojení jednosti a mnohosti.

Zjevení se naplnilo v tom, že nám odhalilo toto Boží tajemství; vykoupení znamená, že člověk byl přijat do tohoto tajemství. Věčný Syn, Logos, přišel na svět, „Slovo tělem učiněno jest“, a sdílel náš život; právě tím však nás zároveň přejal do svého života. Zvěstoval nám tajemství znovuzrození: že člověk, který má již svůj první život, má sestoupit až do hlubin Božího lůna a být zrozen k novému životu. Má se podílet na postavení, které má Kristus v Bohu; stát se Kristovým bratrem a sestrou. A s Ním má jít k Otci, jako jeho syn, jako jeho dcera — zrozený nikoliv přirozeně, nýbrž milostí. A to se má stát silou Ducha svatého, jenž chce být přítelem a „Utěšitelem“ (Jan 3, 3—10) člověka.

Nemodlíme se tedy k nějakému pomyslnému Bohu, jak si ho představují lidské city nebo myšlenky, nýbrž k Bohu skutečnému a odpovědnému, který nám odhalil své tajemství a řekl, „kdo“ je. Obrátil se k nám svým „Já“ a řekl své jméno. Naše modlitba tedy musí směřovat k Němu tak, jak se nám projevil, jako k Bohu trojjedinému. Křesťanská modlitba je obcování s Ním.

MODLITBA

K

JEŽÍŠI

KRISTU

Pokoušíme-li se tedy mluvit takto o modlitbě, zdálo by se nasnadě začít s modlitbou k Otci. To by však bylo chybné — přinejmenším by to budilo podezření, že nevíme, kdo je Otec, o něhož zde jde, neboť nám není přístupný. Není tedy jen Bohem, který vše řídí a zahrnuje svou péčí, jak ho líčí rozmanitá náboženství. Sám o sobě je nepoznan, známým se stal teprve v Synu. Syn, Kristus, umožňuje přístup k živému, trojjedinému Bohu; je „branou“, jak sám řekl. „Boha“ — což zde znamená tolik jako „Otce“ — „nikdo nikdy neviděl“, říká Jan. „Jednorozený Syn, jenž je v lůně Otcově, ten Ho zjevil“ (1, 18).

Posvátný návyk, jehož je zapotřebí, aby se modlitba stala křesťanskou, začíná tedy tím, že ji

uvedeme do správného poměru ke Kristu. Kristus se stal našim bratrem, my jsme jeho sourozenci, říká Pavel (Řím 8, 29). Je našim Mistrem, my jeho učedníky. „Jeden je váš mistr“, říká sám a myslí tím sebe (Mt 23, 8). Je tím, kdo jde v čele, kdo zná cestu, kdo je vzorem; my jsme ti, kteří mají následovat. „Já jsem cesta“, říká opět Ježíš sám, „nikdo nepřichází k Otci, leda skrze mne“ (Jan 14, 6). On to je, kdo zjevuje, On je živý projev Otce; proto kdo hledí do jeho tváře a vidí ho „vidí i Otce“ (Jan 14, 9).

Modlit se ke Kristu znamená zapojit se do tohoto poměru, učit se mu a uskutečňovat jej. Není tedy ve vlastním slova smyslu modlitbou ke Kristu, když se Mu klaníme, nebo když Ho prosíme o příspěvní. I tyto modlitby sice vzývají Krista; ve skutečnosti však směřují k Bohu vůbec. Vlastní modlitba ke Kristu je naproti tomu vyjádřením poměru, do něhož jsme Jím byli uvedeni. Modlíci se člověk prosí Krista, aby Mu porozuměl; patří na Pána; přemýšlí o jeho životě a slovech; proniká do jeho pravdy. Pořádá a osvěcuje své myšlenky Kristovým svatým učením; ptá se, co má činit, aby Ho následoval; staví svůj život do světla jeho slov a činů. Prosí Krista o jeho lásku, zvyká na ni své srdce — vždyť je tak docela jiná než to, co nazývá láskou naše přirozenost — a snaží se ji nechat vyrůst v mocnou sílu ve vlastním životě. Staví se do Kristova vykupitelského díla a prosí Ho, aby jej zastupoval

před spravedlností Otce. Žádá, aby byl přijat do nového počátku, který učinil Kristus, a vzývá tajemství nového stvoření, aby se v něm uskutečnilo.

Modlitba ke Kristu hledá tvář Syna, který se pro nás stal člověkem, a činí to s důvěrou, neboť Kristus přece není pouhou historickou postavou, která tu kdysi byla a po které zůstaly jen stopy jejich skutků a děl, nýbrž žije. Ten Kristus, který kdysi na světě žil, stále ještě je a zůstane na věky. A žije nikoliv vzdáleně, odděleně od nás ve své slávě, nýbrž je nám blízký, obrácený ke každému z nás. Každý může říci: „Pán se o mne stará. Dívá se na mne. Působí k mé spáse. Miluje mne.“ Když tedy tímto způsobem usilujeme o Krista, pak chceme totéž, co chce Pán; neboť Kristovou vůlí je, aby se stal v člověku skutečností a silou. Co se snaží vykonat člověk svými nepatrnými silami na zemi, to působí Kristus z nebes jako Ten, jemuž „je dána veškerá moc“.

Pavel mluví znovu a znovu o tajemství, že Kristus není jenom nad námi a u nás, nýbrž v nás. Když vstal z mrtvých, stal se opět v plném slova smyslu člověkem; toto lidství však bylo proměněné, zduchovnělé, zbožštěné; vyňaté z mezí prostoru, času i věcí a schopné pronikat vyhrazenými oblastmi lidského nitra, aniž by porušovalo jeho důstojnost. Tak byl umožněn posvátný vztah, že Kristus je ve věřícím a věřící v Něm. To je nejhlubší vyjádření našeho poměru k věčnému Bo-

žimu Synu. On je v nás a my v Ném. Protějšek Já — Ty zde přechází v tajuplnou jednotu. Věřit znamená být o tomto vztahu přesvědčen, uvědomovat si jej. Křesťanský život znamená žít na základě tohoto vztahu. Modlit se ke Kristu znamená uskutečňovat tento vztah v modlitbě.

Tento poměr se zakládá vírou a křtem; zvláštního zhutnění a prohloubení se mu dostává Eucharistií. Jí se Kristus stává stále znovu pokrmem našeho života. Požívání jeho svatého Těla, pití jeho svaté Krve působí, co říkají jeho slova: „Kdo jí mé Tělo a pije mou Krev, zůstává ve mně a já v něm“ (Jan 6, 56). Modlitba ke Kristu krouží kolem tohoto tajemství; snaží se mu porozumět, uskutečňovat je, prodlévat v něm, přivlastňovat si je.

MODLITBA

K

OTCI

Teprve skrze Krista dojdeme k Otci. Chceme-li mluvit o Bohu Otci správně, musíme vlastně dodat: Mám na mysli toho, koho míní Kristus, když říká „můj Otec“. Ne tedy nějaké neurčité božství, jehož působení občas pocítujeme pod hvězdnou oblohou nebo v některých událostech, nýbrž posvátnou tvář, jež se poprvé odhalila v Kristových slovech a jež zůstává odhalena jen potud, pokud se člověk vírou drží těchto slov. Tvář, o níž řekl Kristus: „Kdo mne vidí, vidí Otce“. Je to onen pocit posvátného řízení a věčného domova, který se proslívá kolem Krista a který mizí, jakmile se od Něho vzdálíme.

Chceme-li „jít k Otci“, musíme tak činit společně s Kristem: oslovovat Ho Kristovými slovy; hledat

Ho a myslet na Něho podle smýšlení Kristova srdce. To není nic umělého a násilného, nýbrž je to skutečnost věčného Božího řádu: že Otce nalezneme jenom na té cestě, po které k nám Kristus od Otce přišel. A že se k Němu přimkneme a pocítíme jeho blízkost tehdy, když si zachováme vztah ke Kristu.

Proto je nezbytné, abychom se neustále zabývali Ježíšovým životem, vmýšleli se do jeho bytosti, brali si k srdci jeho slova. Nelze být křesťanem a nezabývat se Kristem. Neučiníme-li to, nepronikneme před Boha a zůstaneme ve světě. Jen ve styku s Kristem dojde naše modlitba skutečně k nebeskému Otci.

Pán nám dal jednou provždy formu a vzor modlitby k Otci, když svým učedníkům, kteří k Němu přišli a prosili: „Pane, nauč nás se modlit, jak i Jan naučil své učedníky“, odpověděl: „Když se modlíte, říkejte...“ — a modlil se Otčenáš (Lk 11, 2). Snad žádná slova nepřešla tak často přes lidské rty jako tato Modlitba Páně; přitom ji ovšem také často postihl nedobrá úděl: ztratil se její pravý význam a stala se výrazem jakési všeobecné nábožnosti. Ti, kteří se ji modlí, chápou v oslovení „Otče“ často jen nějakou neurčitou nejvyšší moc; v „posvěcení jeho jména“ jakousi všeobecnou úctu; v jeho „království“ dobrou vůli lidí a podobně. Ve skutečnosti mají tato slova velice přesný, a zároveň propastný a nekonečný význam;

získávají jej však jen tehdy, jsou-li chápána v Kristově duchu.⁽¹⁵⁾

Otčenáš nám zpřístupňuje poučení, která jej obklopují v Matoušově evangeliu a která nazýváme Horským kázáním. Je osvětlován podobnostvými, jimiž Pán vykládá poměr Otce k lidem, jako třeba podobnostvím o ztraceném synu. Aby se stal živou cestou, která nás povede k Otci, je nutno jej chápat v této souvislosti; pak teprve před námi zasvitne Otcova tvář a pocítíme jeho srdce.

Protože je modlitba Páně bohatá, pravdivá a prostá zároveň, potkává ji snadno i jiný osud: je vyslovována bezmyšlenkovitě, bez úcty a bez vnitřního porozumění. A to se děje tak často, že je přímo nutné vyslovit varování, aby křesťané cítili za toto posvátné Kristovo dědictví odpovědnost a měli je v úctě, především sami u sebe, ale také u ostatních. Mají se ji modlit usebraně, přemítavě a vkládat do slov své srdce. Jenom tehdy jim Otčenáš otevře přístup do domova, který nám Ježíšova láska přichystala u Otce.

Pán nám zvěštoval poselství o prozřetelnosti, jež představuje takřka souhrn všeho, oč Otčenáš prosí. O Boží prozřetelnosti bude ještě řeč v dalším oddílu, takže zde musí postačit tato připomínka: Modlitba k Otci vychází neustále z vědomí jeho prozřetelnosti, v leckterém ohledu ji dokonce sama hledá a přejímá. Kdo se modlí k Otci,

⁽¹⁵⁾ K tomu Guardini, *Das Gebet des Herrn*, Mainz 1934; též česky, *Modlitba Páně*, Řím 1967.

prosí, aby se na něm děla vůle Páně a aby byl stále hlouběji vtahován do jeho prozřetelnosti. Snaží se pochopit řízení této prozřetelnosti, aby se pak s novou důvěrou vrátil do života.

MODLITBA

K

DUCHU

SVATÉMU

Když byl Pán před svou smrtí naposledy pohromadě se svými učedníky, řekl jim: „Toto jsem vám mluvil, zůstáváje u vás. Ale Utěšitel, Duch svatý, kterého pošle Otec ve jménu mém, ten vás naučí všemu a připomene vám všechno, co jsem vám mluvil“ (Jan 14, 25—26).

Není jednoduché poznat a přijmout Krista. V něm se Syn Boží stal člověkem a dlí nyní mezi námi. To však znamená nejen velké tajemství, které přesahuje síly našeho rozumu, nýbrž i soud; neboť vedle Krista, vedle jeho bytosti, jeho slova a jeho osudu se zřetelně projevuje marnost naší existence. Poznat Ho znamená zároveň poznat sama sebe; to ale nechce naše samolibost. Přijmout a pochopit Krista je možné jenom tímž

Duchem svatým, jehož mocí se Syn Boží stal člověkem, On otvírá zrak, odkrývá smysl, hýbe srdcem. Tím je rovněž řečeno, co znamená modlitba k Duchu svatému především: prosbu, aby nám přivlastnil Krista. Kristus je mezi historickými postavami zastírán analogiemi a lidskou vůlí, která nestrpí, aby existovalo něco jiného než jenom lidské: Duch svatý mi proto musí dát, abych se Ho naučil rozeznávat. Kristus je napadán, jeho obraz a jeho poselství jsou obklopeny vírem nedorozumění, znetvoření a nepřátelství: abych k Němu našel cestu, musí mé srdce a mou mysl zabezpečit Duch. Kristus je Jeden, Jedinečný, a zároveň je „Pravda“ sama: Duch mi musí dát takové „poznání Ježíše Krista“, které „vše převyšuje“, jak říká Pavel, a které mi Ho umožní poznat tak, že si uvědomím, že i On ví o mně. Kristus je mezi lidmi jako „znamení, jemuž je odpíráno“ a „na němž se vyjeví tajemství srdcí“. V Něm se vše naplňuje a nad Ním se vše pohoršuje, a všechno se spolčuje, aby člověka odvrátilo od tohoto poznání a hnalo ho do pohoršení: proto ve mně musí Duch svatý vzbudit lásku ke Kristu. V ní se vše napravuje; bez ní se vše vyprazdňuje a doléhá. Cítit Kristův dotek v srdci, vnímat zvláštní ráz jeho bytosti, zvuk jeho hlasu, vroucnost jeho úmyslu, tušit, co to znamená, že kvůli nám přišel a v lásce se k nám obrací, opětovat to a umět z toho žít — to vše je dar Ducha svatého.

Učí nás rozumět Kristu, a v Kristu Bohu; Kris-

tu, a v Něm sobě samým. Umožňuje poznání, jež nepochází z lidské moudrosti, nýbrž z osvětleného srdce, kdy člověk ví, na čem je a oč jde. Zná směr i ve zmatku a vidí světlo i v temnotě.

Duch dává odpověď na otázky, které nedovede zodpovědět žádná moudrost, poněvadž se v nich vyskytuje slovo „proč“? v souvislosti se slovem „já“. „Proč musím právě já snášet toto utrpení? Proč právě mně není dopřáno, co mají jiní? Proč jen já musím být takový, jaký jsem?“ To jsou ty nejvládnější, nejhlubší a rozhodující otázky, na které lidé i knihy zůstávají dlužni odpověď. Odpověď na ně přijde tehdy, když se nitro oprostí od vzpoury a zahořklosti. Má touha po životě se musí dostat do souladu s tím, co je, a to tak, že v tom poznám vůli Boží, nikoliv však jen rozumem, nýbrž srdcem. Così v mém nejhlubším nitru se musí dát poučit a souhlasit; potom teprve nalezneme každé „proč“ svou odpověď a nastane pokoj skrze Pravdu. To vše působí Duch svatý.

Církev má ve svých knihách několik překrásných modliteb k Duchu svatému, které snad více než všechna slova dovedou vyjádřit, oč tu jde. Vzpomeňme třeba na sekvenci máše svatodušních svátků: „Přiď, ó Duchu přesvatý“ s jejím nevýslovným pokojem, průzračnou hloubkou a zářivým tichem⁽¹⁶⁾ nebo na hymnus z nešpor téhož svátku „Přiď, Duchu Stvořiteli“ s jeho bezmeznou důvěrou.

⁽¹⁶⁾ K tomu Guardini, *Vom lebendigen Gott*, Mainz 1936, str. 123 a n. a 147; česky *O živém Bohu*, Stará Říše 1939, str. 83 a n.

Mluvit o Duchu svatém je mnohem těžší než o Kristu nebo o Otci. Uniká nám, jako by říkal: „Ne Já, nýbrž Syn“. Je totiž božsky pokorný a vládne skrytě; je nezištný a nechce nic, než „brát z toho, co je Kristovo, a dávat to nám“. Lze Mu tedy spíše rozumět srdcem než rozumem a k tomu jsou proto zvlášť vhodné písně toho druhu, jako výše uvedené hymny.

S Duchem svatým je posléze spjata i křesťanská naděje. Náš život je uzavřen v nedostatečnosti a temnotě. Víra však říká, že se v nás odehrává tajuplné dění: vznik nového člověka, utvořeného podle Kristova obrazu, a vznik nového nebe a nové země, o nichž mluví konec Zjevení sv. Jana. To vše je však zahaleno a to, co vidíme v sobě a kolem sebe, tomuto poselství odporuje. Potřebujeme proto naději. Ta je dílem Ducha svatého, neboť jen On, nový Tvůrce jednou již stvořeného jsoucna, ji v nás může vzbudit. Pracuje na budoucnosti, která se má stát věčností. Proto nás jedině On sám může o této budoucnosti ubezpečit.

Skutečnost, že naše nejvlastnější bytí je nám skryto, je velké tajemství. Zjevení říká křesťanu, čím je, a on tomu musí věřit. Musí věřit nejen v Boha, nýbrž musí Božímu slovu věřit i vše o své vlastní křesťanské existenci, a to je často velmi těžké. Proto musíme prosit Ducha svatého, aby nám dal ono vnitřní ubezpečení, jež se nazývá vírou a nadějí a jež se projevuje láskou.

ÚSTNÍ

MODLITBA

SLOVA

MODLITBY

Modlit se znamená stýkat se s Bohem. Počátkem každého styku je však řeč a vnitřním zdrojem řeči jsou hnutí mysli. Duševní hnutí se sice mohou projevit i výrazem tváře nebo posunkem ruky či držením těla, zde však zůstávají ještě němá a koneckonců neurčitá. Opravdu jasnými a závaznými se stanou teprve vyslovením. Slovem se člověk projevuje a zavazuje; s jistým oprávněním lze tedy říci, že modlit se znamená rozmlouvat s Bohem.

V modlitbě záleží velice na volbě slov. Bylo by nesprávné říci, že záleží jen na smýšlení, kdežto slova že jsou lhostejná. Jistě existují i neobratná či nedovedná slova, jež vycházejí z poctivého

srdce a mohou být proto lepší než nejbohatší a nejkrásnější výrazy, za nimiž nestojí nic opravdového — právě tak jako jsou lidé, kteří jen velmi těžko dovedou vyjadřovat stavy svého nitra, jejich smýšlení však váží před Bohem víc než všechno mluvení. Ale z toho neplyne, že je zcela lhostejné, jakou řečí mluvíme. Všeobecně platí, že pravý duch modlitby si najde i přiměřený slovní výraz, kdežto nedostatečná, především pak upovídaná, sentimentální, zkažená mluva prozrazuje, že nitro člověka není v pořádku.

A naopak zase slova, jichž užíváme, působí zpětně na naše nitro. Vždyť konkrétní promluva nevzniká případ od případu jako zcela původní výraz myslí, nýbrž vychází z daného světa slov, z řeči. Člověk se do řeči rodí, vyrůstá v ní a je jí ovlivňován ještě silněji než třeba krajinou, v níž žije. Řeč proniká ke kořenům jeho osobního duchovního života: člověk v ní myslí, cítí, jejím prostřednictvím se stýká s lidmi, učí se rozumět věcem a užívat jich. To platí i pro modlitbu. Jen je zcela nepatrné míře tvoří člověk text své modlitby sám; z větší části jej přejímá. To však znamená, že text modlitby působí zpětně na nitro modlícího člověka a že je formuje k dobrému či zlému.

Proto věnujme slovům modlitby co nejvíce pozornosti.

MODLITBA

VLASTNÍMI

SLOVY

Neživější forma modlitby je ta, která vzniká přímo ze srdce toho, kdo se modlí. Sděluje-li člověk Bohu bezprostředně svou lítost a touhu, svou úctu a radost, svou prosbu a dík, je to tak říkajíc prajazyk modlitby... K tomu, aby se člověk stal člověkem, patří, aby se naučil mluvit, aby nabyl podivuhodné schopnosti sdělovat své poznatky a dávat druhému na srozuměnou, jak o něm smýšlí. Jádro toho, čemu říkáme „vzdělání“, spočívá zřejmě v tom, abychom mluvili vlastní řečí — v rámci společenství, k němuž patříme, a podle stupně našeho nadání. Vždyť každý člověk vnímá svým vlastním způsobem, vidí svět jinýma očima a chce to, co chce právě jen on a nikdo jiný; to se má projevit v jeho řeči. Podobně je tomu

i u modlitby. Nemodlíme se, abychom dávali Bohu na vědomí, co si přejeme, vždyť zná naše srdce lépe než my sami; nýbrž ten, kdo se modlí, žije před Ním, k Němu, z Něho, dává Bohu, co jeho jest, a dostává, co Bůh chce dát. Proto má být mluva modlitby opravdu člověku vlastní.

Vlastní slova přicházejí někdy snadno. „Co na srdci, to na jazyku“, praví přísloví. Když člověk cítí Boží blízkost, anebo když je něčím sužován a poroučí se do dobrotivých rukou svého Pána, přicházejí slova sama od sebe, a člověk musí jenom dbát, aby zůstala pravdivá. Často však bývá srdce prázdné a duch nemá co říci; člověk je jako vyprahlý a mluvení se stává námahou. Tuto vyprahlost je třeba přijmout, neboť má svůj smysl. V ní se má člověk osvědčit na základě pouhé víry, trpělivosti, poslušnosti a bez pomoci citu. Odsud teď musí vycházet slova modlitby, a protože mají zůstat pravdivá, musí být velmi prostá. Soustředí se k podstatnému: k jednoduchým projevům víry, úcty, důvěry a ochoty. Taková slova nejsou horší než ta, která tryskají z vnitřního bohatství, snad jsou dokonce lepší. V každém případě jsou v takové chvíli správná a nelze je ničím nahradit.

Rovněž se nesmíme kvůli námaze, kterou nás vlastní slova stojí, utíkat příliš snadno k cizím. Člověk má vytrvat ve škole vnitřní chudoby; v ní se naučíme, co nás jinak nemůže naučit sebezbožnější modlitební kniha. A i kdyby se mod-

litba neměla skládat z něčeho jiného, než že bychom řekli Bohu: „Chci Tě poslechnout a dělat své věci tak dobře, jak jen umím“, nebo: „Poroučím do Tvé svaté péče sebe i ty, kteří jsou mi svěřeni,“ — byla by před Bohem stejně cenná jako nejnádhernější řeč, která vytryskne z nitra v hodinách uchvácení.

MODLITBA
PŘEVZATÝMI
SLOVY

Nesmíme ovšem chudobu slov příliš přehánět, a když slova prostě nechtějí přijít z vlastního nitra, musíme je hledat jinde. Mluvíme o „obcování svatých“, většinou se však tomuto výrazu špatně rozumí. Neznamená vlastně obcování svatých mezi sebou, či obcování nás všedních lidí s oněmi velikány, které nazýváme „světci“, nýbrž společenství věřících v posvátných skutečnostech, ve víře, v Evangeliu, v Eucharistii, ve všem, co patří k Božímu životu. Vzešla-li tedy z nitra určitého člověka skutečně živá a dobrá slova modlitby, bude jistě správné a krásné, aby je užívali i ostatní a tím se uskutečnilo společenství, „obcování svatých“.

A ještě z jiného důvodu nejen smíme, nýbrž

i máme sáhnout po dobrých slovech modlitby, která vyšla z jiných úst: můžeme se z nich totiž učit. Viděli jsme již, že mluva není jen výrazem lidského nitra, nýbrž také způsobem, jak se pohybujeme v onom velkém světě ztvárněných myšlenek, který nazýváme „řečí“. Nepřebíráme totiž jen jednotlivá slova, jak se vytvořila během času, nýbrž také jejich vazby, obraty, celá rčení a výrocky, jež vyslovili jiní, a přivlastňujeme si je, vnikáme do nich a zakoušíme jejich moc... Tak je tomu i v modlitbě. Slova modliteb dobrých křesťanů obsahují jejich zkušenosti a zápasy; když jich užíváme, stávají se nám školou. Neučíme se jen, jak lze vyslovit naše vlastní potřeby, nýbrž probouzí se v nás leccos, co spalo. Především modlitby světců jsou takřka objevy v niterných sférách společenství s Bohem, cestami, jež vedou k Bohu, možnostmi nového života. Dobrá modlitba může být pro vnitřní život člověka tím, čím je chléb pro hladovějícího, lék pro nemocného nebo květina pro tonoucího v každodenní šedi.

Některé modlitby pocházejí dokonce od samého Boha a tvoří součást zjevení. Tyto texty nám říkají nejen, kdo je Bůh, nýbrž také, jak k Němu dospějeme; neříkají to však formou poučení o modlitbě, nýbrž tím, že samy jsou modlitbami. Berou posluchače za ruku a vedou ho. Žalmy například jsou nejen důležité a krásné, nýbrž pro modlitbu přímo nezbytné. Vytryskly ze srdcí oddaných modlitbě, ne však výhradně z takových soukromých prožitků, nýbrž zástupně za všechny. Dal

jím vzniknout Duch Boží, aby se ostatním staly školou modlitby. Totéž platí o velkých modlitbách v evangelích, třeba v Mariině chvalo zpěvu „Magnificat“ (Lk 1, 46–55), nebo v Zachariášově chvalo zpěvu „Benedictus“ (Lk 1, 68–79), nebo v děkovné modlitbě starce Simeona (Lk 2, 29–32). A procházíme-li Pavlovými listy, najdeme v nich mnoho skrytých modliteb, jež lze s nevelkou námahou vyjmout a použít pro vlastní život.⁽¹⁷⁾ Ale především je tu modlitba, jež je platná vždy a potřebná každému: Modlitba Páně. Nikdo nesmí říci, že je již dost zkušený ve vnitřním životě, takže nemá Otčenáše zapotřebí; byl by to projev zaslepenosti a pýchy. Otčenáš zůstane provždy školou modlitby, vždyť Pán sám jej dal učedníkům, když Ho žádali: „Nauč nás modlit se“ (Lk 11, 1–4).

Tyto modlitby nejsou však důležité jen jako poučení a škola, nýbrž i v jiném skrytějším smyslu: tvoří součást nového stvoření. Ožívá v nich nový člověk. Souvisejí s tajemstvími, jimiž vzniká a zraje budoucí svět: se svátostmi. Kdo se je modlí, pomáhá tento nový svět budovat.

Jiného řádu, nicméně v jisté souvislosti s nimi jsou modlitby církve obsažené v liturgii. Zde není radno přehánět; jednotlivé liturgické modlitby mají přirozeně rozdílnou hodnotu. Mnohé z nich však skýtají podivuhodné možnosti obcování s Bohem. Vzpomeňme třeba na velkolepé „Gloria“

⁽¹⁷⁾ *Ve sptu In Spiegel und Gleichnis jsem se pokusil vybrat několik takových skrytých modliteb (2. vyd. Mainz 1940, str. 74 a n.)*

mše, na „Přijď, ó Duchu přesvatý“ svatodušních svátků, na leckteré hymny breviáře, na mnohé mešní orace v jejich krásné sevřenosti a jasnosti a tak dále.⁽¹⁸⁾ Tyto texty pocházejí z raných období Církve. Jsou zcela svrchované a proniknuté majestátem vznešených představ o Bohu, takže sotva můžeme učinit něco lepšího, než jich občas užít k soukromé modlitbě a učit se z nich.

Je velice důležité umět si najít správné modlitby. To neplatí o zjevených modlitbách, které patří k Božimu „zákonu modlitby“ a platí pro všechny, — ačkoliv i zde musí jednotlivec vědět, zda mu v daném okamžiku určitý žalm pomůže či ne, kdy může upotřebit ten který hymnus a kdy ne. Tím přísnější výběr je však nutný vůči záplavě běžných modlitebních knížek.

Zde jsou na místě otevřená slova: Mnohé z těchto modlitebních knih jsou prostě zbytečné. Jiné, a bohužel jich není málo, znamenají pro vnitřní život totéž, co nezdravá a zkažená strava pro tělo. Modlitba musí být především pravdivá; tou však přestává být, opouští-li prostý tón řeči a stává-li se přepjatou. Nepravdivá je nasládlá a sentimentální modlitba, která předpokládá city, jaké přímý, duševně zdravý člověk nemůže mít. Nepravdivé jsou také modlitby, v nichž se člověk neupřímným způsobem pokoruje před Bohem, činí se špatným, kochá se vlastní hříšností. To

⁽¹⁸⁾ *K liturgickým modlitbám viz též Guardini, Besinnung vor der Feier der heiligen Messe, Mainz 1939, str. 120 a n.; v NDR: Leipzig, St. Benno 1959, str. 84–104.*

má často své zřetelně patrné a málo potěšitelné psychologické kořeny. Bude znít asi neobvykle, když se v souvislosti se vztahem k Bohu zmíníme o smyslu pro vlastní čest. Tento smysl je dosti problematický, a některé z jeho projevů opravdu nemají před Bohem co hledat. Jiné však ano, a to nejen kvůli člověku, nýbrž také kvůli Bohu. Hovořívá se o cti člověka, „čest“ však může vzniknout jen se ctí. Bůh je svobodný a šlechetný, proto mu může být příjemná jen taková pokora, jež je vnitřně ryzí a čistá.⁽¹⁹⁾

⁽¹⁹⁾ *Ve spisech světců nacházíme občas velmi silné projevy sebe-pohrdání. Dostávají smysl za zvláštních situací, v nichž vznikly, a v celku osobnosti, k níž patří. Nelze je tedy přejímat do jinak uspořádaných životních vztahů či dokonce z nich dělat základní postoj křesťanského života vůbec.*

MODLITBA
OPAKOVANÝMI
A
PRODLÉVAJÍCÍMI
SLOVY

Příští oddíl bude pojednávat o rozjímavé modlitbě, zmiňme se tedy na konci tohoto oddílu ještě o způsobu modlitby, který stojí uprostřed mezi ústní a rozjímavou modlitbou a který hraje v křesťanském životě důležitou úlohu.

V ústní modlitbě říká člověk, co má na mysli vzhledem k Bohu, proto zde platí napomenutí Horského kázání: „Modlíte-li se, nemluvte mnoho jako pohané; ti se totiž domnívají, že budou vyslyšeni pro svou mnohomluvnost“ (Mt 6, 7). Když člověk mluví k Bohu, má to činit prostě, s úctou a důvěrou a neříkat víc, než k čemu ho jeho nitro opravňuje. Smí přirozeně opakovat, vždyť i lidem mnohdy říkáme totéž a pokaždé to může být správné a opravdové, poněvadž to, co

cítíme, se nevejde do letmého slova. „Mnohomluvnost pohanů“, o níž mluví Ježíš, nespočívá v počtu opakování, nýbrž ve způsobu odříkávání slov a v domněnce, že množstvím či velkolepostí slov lze na Boha zapůsobit... Rovněž se však může stát, že člověk nechce říci jen něco určitého, nýbrž že chce v modlitbě prodlévat, dýchat a v ní se pohybovat. Jdeme-li po cestě, abychom dorazili k cíli, jdeme rychle a nezdržujeme se. Můžeme se však též chtít projít, pak si dáme načas a setrváme tam, kde najdeme něco zajímavého. To existuje i v náboženské oblasti, tu však již nejde jen o oprávněný lidský požadavek, nýbrž o důležitou a krásnou věc.

Nejlépe by bylo, kdybychom dovedli Bohu, podobně jako nějakému velmi dobrému příteli, říci co nejvíce a mohli vyslechnout jeho odpověď a byli schopni prodlévat v tomto posvátném obcování — kdo z nás to však dovede? Při každé příležitosti se přece ukazuje, jak obtížné je naše obcování s Bohem a jak brzo všechno vysychá. Zbývá tedy jen cesta, po níž se křesťanská modlitba skutečně od začátku dala, totiž opakovat určitá zvlášť ryzí a obsahově bohatá slova modlitby, takže tím vznikne prostor, ve kterém nitro může prodlévat; zároveň však tato slova spojovat s určitou myšlenkou, jež postupuje a přemáhá jednotvárnost.

Prastarou formou takové modlitby s opakovanými slovy je litanie. Předříkávač vyslovuje jed-

notlivá vzývání, která oslovují Boha podle rozmanitých stránek jeho velebnosti nebo podle rozmanitých souvislostí jeho působení; lid odpovídá stále se opakujícími krátkými větami, jako „Smiluj se nad námi!“ nebo „Prosíme Tě, vyslyš nás!“ Tyto stále stejné věty jednak přejímají obsah invokací a nechávají jej déle odeznívat, jednak nabývají měnícím se obsahem invokací vždy nový ráz. V takové modlitbě může mysl věřícího opravdu prodlévat. Jednorázová prosba by byla hned u konce, pouhé opakování by bylo jednotvárné; takto však se obsah modlitby stále mění, ale přesto jí zůstává klid prodlévání u Boha.

Litanie se ovšem musíme modlit správně. Způsob, jakým se to často děje, je neplodný. Jak krásné a blahodárné litanie vlastně jsou, zpozorujeme teprve tehdy, když se každá invokace vysloví zřetelně a po odpovědi se udělá malá pauza, dost dlouhá k tomu, aby slova získala čas na doznění a aby hned se strojovou rychlostí nenásledovala další invokace. Tím se samo od sebe stane, že ani odpovědi neodeznějí mechanicky, nýbrž rovněž ponechají malou pauzu, aby se nad celou modlitbou mohl rozhostit Boží mír.⁽²⁰⁾

Jiný příklad takové modlitby je „Anděl Páně“. Třikrát denně, při východu slunce, v poledne a při západu slunce vzpomínáme události, jíž se začalo naše vykoupení: andělova poselství vyvolené

⁽²⁰⁾ K tomu *Guardini-Messerschid, Deutsches Kantual, Mainz 1931, str. 127.*

Matce Páně. Tato modlitba má být vzpomínkou, tedy prodléváním. Je bohatá, a zároveň tak prostá, že ji lze konat všude, v domě, na poli i při chůzi na ulici. Tři krátké věty vypravují události: „Anděl Páně zvěstoval Panně Marii a ona počala z Ducha svatého“... „Maria řekla: Hle, já dívka Páně, staniž se mi podle slova Tvého“... „A Slovo tělem učiněno jest a přebývalo mezi námi.“ Po každé z těchto vět následuje „Zdrávas Maria“ — ten jakoby do sebe vtahuje vyprávěnou událost. dává jí déle doznít a umožňuje tak člověku v ní v myšlenkách prodlít.

„Anděl Páně“ je pro obyvatele měst takřka ztracen, jelikož již neprožívají denní doby podle slunce a většinou ani neslyší zvuk zvonů. Snad by však přece jen bylo možné si uvědomit v poledne nebo večer, kolik srdcí na světě v tuto chvíli koná tuto posvátnou připomínku, a připojit se k nim.

Jako zvláště často pěstovanou formu opakované modlitby lze dále uvést růženec, který dokonale spojuje oba základní motivy tohoto druhu modlitby, totiž opakované prodlévání a pomalý postup. Nemůžeme se jím zde blíže zabývat. Museli bychom začít potížemi, které dělá zvláště dnešním lidem, a zlořády, které se nezdá, že při jeho užívání objevují. Potom by bylo zapotřebí vysvětlit jeho podstatu, vyložit jeho vnitřní postup a konečně říci, jakým způsobem je třeba se jej modlit. To by nás zavedlo příliš daleko, a proto

jen odkazuji na malý spisek, v němž jsem se touto otázkou zabýval.⁽²¹⁾ Růženec se nemůžeme modlit vždy; tak například člověk, kterým zmítá neklid náboženského hledání a dotazování, si s ním nebude vědět rady a nechá jej. K růženci patří živá víra; především však schopnost se zklidnit a prodlévat. Modlit se jej chvatně nemá smysl, — nehledě vůbec k neúčtě, které se tím vůči Bohu dopoušíme, — růženec musíme probírat pomalu a přemítavě. Nemáme-li čas, abychom se takto modlili celý růženec, vezměme z něho jen část. Lépe jednu část pořádně, než celý růženec špatně.

Podstata růžence je v tom, že postava a osudy Páně se objevují v životním okruhu jeho matky. Rozjímáme patnáct událostí ze života Páně, nikoliv však samostatně, nýbrž jak prošly srdcem té, jež mu ze všech lidí byla nejbližší. A to ne tak, že bychom o nich prostě přemýšleli, nýbrž že je vkládáme do stále se opakujících slov modlitby „Zdrávas Maria“. Dosáhnout tohoto prolnutí patří k podstatě modlitby růžence, a proto se to musíme naučit.

Kdo se takto s růžencem důvěrně seznámí, tomu se stane tichou skrytou pevninou, kam se může uchýlit a kde se může zklidnit; nebo kapličkou, jejíž branka je mu vždy otevřena a do níž může přinést vše, co jím hýbe.

A konečně připomeňme ještě další způsob zbožné meditace, kdy si pro jeden den nebo týden

⁽²¹⁾ *Der Rosenkranz Unserer Lieben Frau, Würzburg 1940.*

nebo na ještě delší období zvolíme určitou sentenci, kterou pak vnášíme do svého života a stále se k ní v duchu vracíme. Vztahujeme ji pak k rozmanitým situacím dne a týdne. Někdy neříká nic a zůstává jakoby mrtvá. Může se však také stát, že pojednou vrhne světlo na určitou situaci a pomůže nám, abychom jí lépe porozuměli a podle toho jednali, — anebo že v určité situaci jakoby obživne a nabude hlubšího smyslu, takže může v průběhu našeho všedního života získat velký význam.

Zvláštní ráz dostává takový výrok, když si jej ne zvolíme sami, nýbrž jej převezmeme od někoho, komu přiznáváme nějakou autoritu; viz třeba „sentence Otců“ v raných dobách křesťanství nebo později „myšlenka týdne“ a „biblické čtení“ pro každý den. Pak bude čímsi ve vlastním smyslu slova „daným“ a může se stát opravdovou vzpruhou.⁽²²⁾

⁽²²⁾ K tomu též Guardini, *In Spiegel und Gleichnis*, Mainz 1940, str. 96 a n.

VNITŘNÍ
NEBOLI
ROZJÍMAVÁ
MODLITBA

POVAHA
ROZJÍMAVÉ
MODLITBY

Nadpis u tohoto oddílu vlastně nestačí k vymezení svého předmětu. Každá modlitba totiž musí být vnitřní, jestliže nemá zůstat pouhým dílem rtů; zde však slovo „vnitřní“ znamená takový druh modlitby, který se vůbec odvrací od mluvení a směřuje k tichu. Pokud jde o její „rozjímavý“ charakter, ani tento výraz není zcela přiléhavý, neboť tato modlitba má sklon přecházet od mnohostranných duchovních činností k jednoduchým aktům. Dalo by se mluvit též o „meditaci“; toto slovo však rovněž nebere dostatečný zřetel na zaměření k tichu a k prostotě. Konečně zůstává ještě označení „kontemplativní modlitba“, které by bylo sice dost široké, aby pojalo vše, co zde máme na mysli, ale právě proto je zároveň příliš neur-

čité, než aby mohlo být bez váhání použito. Budeme tedy nadále mluvit o „rozjímavé modlitbě“, ale v tom smyslu, jak jsme jej právě naznačili.

Tato modlitba má zvláštní vztah k pravdě. Modlitba, kterou — rovněž nevýstižně — nazýváme „ústní“, se obrací k Bohu, aby Mu řekla něco určitého. Zakládá se sice na pravdivosti víry, nezabývá se jí však bezprostředně, nýbrž se klaní nebo prosí nebo děkuje. Rozjímání naproti tomu hledá posvátnou pravdu jako takovou. Chtělo by poznat, kdo je Bůh; porozumět, co znamená království Boží; zjednat si jasno, jaké je to s člověkem; uspořádat svůj vlastní život a získat správný obraz světa.

Toto hledání pravdy však není pouhým úsilím rozumu, jinak by se z něho stala teologie či filosofie. Poznání, o něž zde jde, je naproti tomu dílem celého člověka. Představitivost a obrazivost nazírá, pojímá vnitřní obsah slov, dává se poučovat symboly. Rozum zkoumá, proniká, pořádá jednotlivosti v celek a zmocňuje se jejich souvislostí. Úsudek rozlišuje podstatné a náhodné, účel a prostředek, hodnotu a bezcennost a zaujímá k tomu stanovisko. To vše zasahuje, povznáší a rozechvívá cit, který zakouší sounáležitost i odcizenost, touhu i naplnění. Lidské „já“ se jako živý celek obrací k Bohu, a mění se tak samo od sebe ve vnitřní společenství a rozhovor s Bohem.

Koná-li se rozjímavá modlitba správně, projeví se v ní dříve či později sklon k zjednodušení. Na

počátku většinou potřebuje, aby předmět rozjímání byl široce rozebrán z mnoha hledisek, a vynakládá mnoho úsilí na vytváření představ, úvah, dojmů a rozhodnutí; poznenáhlu se však co do rozjímané látky uskrovnuje a zároveň prohlubuje, myšlenky ztrácejí na počtu, získávají zato na intenzitě a plodnosti. Duchovní akty nabývají podoby prostého nazírání, klanění, touhy, vnitřního zpřítomnění a zakoušení. Slova se stávají úspornějšími, vnitřní mluva přechází v mlčení — snad dokonce v postoj, který leží ještě za prastarou rozpolceností lidského mluvení a mlčení.

Poznání, o němž byla řeč, však nehledáme kvůli němu samému, byť by to bylo sebevíc důležitě, nýbrž proto, aby přešlo v čin. Při rozjímání se tedy neptáme jen: „Co je?“ nýbrž také: „Co má být?“, nejen: „Jaký jsem?“ nýbrž také: „Jakým se mám stát, čeho se musím vystříhat, co přemáhat, co činit?“ Vůle hledá směr, snaží se zvládnout chaotičnost našeho života a uspořádat jej pro lepší a plodnější činnost.

Zjednodušení a zklidnění však také nesmí odvádět do neskutečna, ke snům a smyšlenkám. Musí vždy zůstat vztahem dvou skutečností, živou konfrontací člověka a Boha. Když se modlíme, máme se přibližovat Bohu a tímto přibližováním se stávat prostšími, ryzejšími, přirozenějšími.

Pravda, o níž rozjímání usiluje, není pravdou bezprostředního prožitku světa a života, nýbrž je

to pravda Božího zjevení. Rozjímavá modlitba se ovšem může zabývat i přirozenými mravními otázkami nebo problémy všedního života, avšak jejím vlastním předmětem je to, co k nám promlouvá z Božího slova a z osoby Ježíše Krista. S touto pravdou jsou však spojeny zvláštní okolnosti. Vyjadřuje sice nejhlubší podstatu světa a člověka, avšak z hlediska Božího; je uložena do vlastních sebeprojevů Boha, který je skrytý a neznámý a který se plně zjevuje teprve v Kristu; je uložena do jeho poselství o smyslu života, které se tím vlastně stává soudem Nejsvětějšího nad odpadnutím tohoto světa a výzvou k jeho obrácení. Zjevení tedy neznámá, že se otvírá vyšší stupeň poznání světa a života, nýbrž že svatý Bůh vyzývá lidskou mysl uzavřenou ve své umíněnosti, aby se obrátila k Němu a chápala jsoucno podle jeho slov.

Požaduje se tedy něco jiného, než jenom se naučit dosud neznámé skutečnosti či souvislosti. Jde spíše o přijetí pravdy, kterou lze přijmout jedině z Božích úst a kterou si lze přivlastnit jedině vírou. A tuto pravdu si může ten, kdo jí naslouchá, plně uvědomit jen do té míry, do jaké se odváží ji přijmout a jak do ní vrostle. Tomu se vzpěčuje jeho svévole; proto toto poznání znamená zároveň i obrácení, a to nejen mravů, nýbrž i pohledu, úsudku, smyslu pro pravdu a nepravdu, hodnotu a bezcennost, skutečnost a zdání. Proto se člověk musí v duchu propracovat posvátnými slovy a postavami a navyknout na ně své srdce.

Teprve tím se člověku docela poznenáhlu odhalí Boží poselství.

Tomu, oč zde jde, se můžeme přiblížit také tím, že rozlišíme křesťanskou víru od křesťanského vědomí. „Křesťanská víra“ znamená, že člověk přijímá zjevení za počátek a základ svého života a že v něm zůstává zakořeněn svou věrností a láskou; „křesťanské vědomí“ znamená více. Pojmeme vědomí chápeme způsob, kterým je utvářeno nazírání, myšlení a usuzování člověka; která měřítka a řády jsou pro něho směrdatná, jaký bezděčný postoj v konkrétní situaci zaujme atd.⁽²³⁾ Vědomí by tedy bylo křesťanské tehdy, kdyby mělo za pravdivé, co je pravdivé z hlediska zjevení; za možné, co je možné podle zjevení; za dobré, krásné, šlechtné, drahé, harmonické to, co má tuto platnost ve zjevení. A to nejen jako důsledek výslovného úsilí, nýbrž — pokud to je vůči zjevení vůbec možné — na základě vnitřní ztvárněnosti a se samozřejmostí. Stačí jen pohlédnout do sebe a do svého okolí, abychom uviděli, jak málo se o tom dá mluvit. Nalezneme tu nepochybně křesťanskou víru, často velmi statečnou a ryzí; „vědomí“ křesťanů však do značné míry splývá s obecně rozšířenými názory a je bez sepětí s vírou.

Zde sehrává zvláštní úlohu rozjímání. V něm

⁽²³⁾ Tím přirozeně přelkracujeme sféru pouhého „vědomí“ v psychologickém smyslu a zabýváme se celou oblastí vnitřního života. Místo vědomí bychom tedy měli hovořit o přivlastnění, osobním ztvárnění, realizaci, či jak jinak lze vyjádřit skutečnost, že obsah víry se stává náplní konkrétní existence. Jelikož však přesto leccos mluví ve prospěch výrazu „křesťanské vědomí“, nechť tedy zůstane — ovšem v naznačeném širším smyslu.

si totiž věřící staví před svůj zrak posvátné poselství; ujasňuje si, co toto poselství říká; proniká do jeho obsahu; včleňuje se do jeho řádu; přivyká jeho smyslu, a tak realizuje ono „pře-ladění“ nazírání, myšlení a hodnocení, ono přetvoření lidské živelnosti, bez níž „obrácení“ zůstává torzem. Rozjímáním se utváří křesťanské vědomí.

METODA

A

POSTUP

MODLITBY

V této knize nám jde o praktické věci: ptejme se tedy, jak to dělat, abychom rozjímali správně. První a rozhodující věcí je opět příprava, kterou dělíme na vzdálenější a bližší.

Vzdálenější příprava spočívá v tom, že si připravím téma pro rozjímání. Nemohu začít jen tak, nýbrž musím vědět, k čemu má rozjímání směřovat. Může to být některá pravda z vyznání víry či myšlenka Bohem osvíceného člověka. Kdo je lépe obeznámen s rozjímáním, může vyjít z každého významného prožitku, z každé mravní situace. Nejvlastnějším předmětem rozjímání zůstává však stále Písmo svaté a v něm především osoba a život Ježíše Krista. Jeho slova: „Já jsem cesta, pravda a život“ (Jan 14, 6) plně vyjadřují,

oč při rozjímání jde: o cestu, jež vede od Otce k nám a od nás k Otci, o posvátnou pravdu, jež se na této cestě zjevuje, o život, na němž se v Kristu podílíme... Rovněž četné rozjímavé knihy poskytují látku pro meditaci. Některé z nich jsou velmi užitečné, zvláště pro začátek; ukazují, jak objasnit určitý text Písma a co z toho lze vytěžit pro život. Natrvalo se však tato hotová rozjímání projeví přece jen jako příliš umělá a nevedou dostatečně blízko k vlastnímu jádru. Tímto jádrem rozjímání je Boží skutečnost, jak se odhaluje ve zjevení a jak oslovuje člověka; proto rozjímavou knihou ve vlastním slova smyslu bude vždy Písmo svaté samo.

Ve vzdálenější přípravě tedy vyhledáme vhodný text. Nejlépe když si pro delší dobu vezmeme jedno evangelium, nebo Skutky apoštolské, nebo některou epištolu, a z toho den co den určitou část. Ne příliš velkou, abychom neztratili meze; ani příliš malou, abychom nalezli dostatek látky. Třeba určitou událost z Ježíšova života, nebo úryvek jeho řeči. Postupem času budeme potřebovat stále méně; posléze nám postačí i jedna věta na delší dobu... Tento text si přichystáme nejlépe večer, aby příštího dne ráno byl po ruce. Uvědomíme si základní myšlenku, z jejíž perspektivy jej chceme rozjímat, nebo nějakou otázku, na niž v něm hledáme odpověď. Je-li třeba, nahlédneme též do komentáře nebo vysvětlení textu, abychom potom při rozjímání někde neuvázli.

Důležitější než vzdálenější příprava je příprava

bezprostřední. Skládá se ze všeho, co bylo v prvním oddílu tohoto spisu řečeno o přípravě k modlitbě vůbec, jenomže to zde nabude ještě většího významu. Při ústní modlitbě totiž pomáhá formulace slov i naléhavost prosby; při rozjímavé modlitbě je nebezpečí otupění či odbíhání ještě mnohem větší.

Především musí rozjímající — čtenář nechť nepokládá za malicherné, zacházíme-li do těchto podrobností, — dbát na správný vnější postoj, který má být takový, aby rozjímající zůstal zároveň klidný i bdělý. Zda při rozjímání bude lépe klečel, či sedět, nebo přecházet sem tam, musí zjistit sám.

Potom se ztiší, uklidní tělo, myšlenky, mysl, stále hlouběji do nitra. Naplní se vědomím, že teď není nic tak důležité jako modlitba; odklidí, co sem nepatří, a zaměří se na svůj úkol; sebere svou rozptýlenou bytost a stane se přítomným. Tato příprava je sama již modlitbou, a i kdyby na ni rozjímající vynaložil delší dobu, za určitých okolností třeba i celou dobu určenou k modlitbě, nebude to promarněný čas.

Takto soustředěn vezme nyní text a promýšlí jej.

To může činit tak, že přečte větu za větou, po každé se zastaví a snaží se proniknout do jejího smyslu. A duchovní učitelé říkají, že rozjímající si má to, oč jde — třeba zázračný rybolov či jinou událost —, představit ve své fantazii co nej-

živěji. Má být plně přítomen, jako by sám přišel po cestě, zastavil se a vkročil do události. To je velmi dobré, neboť tím se všechno oživuje a zasahuje až ke kořenům vnitřního vývoje. Není to ovšem dáno každému. Někteří lidé to nedovedou, poněvadž jim chybí síla ke zpřítomnění, takže představa zůstává matná, nebo se vůbec nezdaří ji vyvolat. Jiným zase chybí síla ji udržet, takže se brzy rozplývá. Takoví lidé nechť se nelopotí s vytvářením představ, nýbrž spíše položí důraz na přemýšlení a vnitřní hnutí mysli.

Přemýšlení je však důležité i pro lidi s živou představivostí. Slovo „meditace“ přímo znamená pečlivé promýšlení a propracovávání předmětu: O koho jde? Kdo to je? Co činí? Co se s ním děje? Co říká? Co tím myslí? Jak se chovají ostatní? Takto probírá rozjímající člověk text a snaží se do něho stále hlouběji proniknout.

Ale nikoliv tak — i o tom jsme již mluvili — jako by propracovával nějakou vědeckou otázku, to znamená pouhým rozumem, nýbrž také srdcem. Z pouhého myšlení má vzniknout přemítání, pronikání a osvojování, vnitřní dotýkání a okoušení; čím silněji se na tom bude podílet mysl, tím lépe. „Pravda“, o kterou tu jde, je „moudrost“, tedy vědění srdce, přesvědčení mysli, poučenost vnitřního člověka.

Myšlení samo se takto stává modlitbou, a to je správné, neboť rozjímání není studium, nýbrž modlitba. Má-li rozjímající sílu obrazného zpřítomnění,

pak ať se snaží rozmlouvat s Kristem jakoby v jeho přítomnosti. Není-li toho schopen, pak ať si připomene, že Pán, o jehož životě teď přemýšlí, nežil jen kdysi v minulosti, nýbrž žije i nyní. A ne snad kdesi v nedostupné dálce, nýbrž zde. Kristus, o němž mluví evangelia, je „u nás“; a to tak zvláštním způsobem, že nám dokonce udává naše „místo“. Kdyby člověk při modlitbě mohl přehlédnout situaci, ve které se nalézá, i z „druhé strany“, pak by uviděl, že modlitba vůbec vzniká teprve Kristovou přítomností. Není to člověk, který se vlastní silou rozhoduje hledat Pána a který k Němu nachází cestu, nýbrž je zde nejdříve Kristus, který člověka volá. Říká: „Přistup a buď u mne.“ Teprve tím vůbec vzniká možnost křesťanské modlitby. Proto se má rozjímající k Němu obracet a říci Mu o své víře, své lásce, svých problémech, o všem, co má na srdci.

Tím však smysl rozjímání není ještě zcela vyčerpán, vždyť rozjímání má na život rozjímajícího nějak zapůsobit — i když je nesmíme pojímat přespříliš prakticky. Někteří křesťané se totiž domnívají, že se nic nezměnilo, pokud nebyla výslovně objasněna nějaká chyba, nebo pokud nedošlo k vytvoření konkrétního předsevzetí. Ale to je nesprávné. Poznat něco z Krista a prodlévat u Pána je již samo o sobě blahodárné. Kdykoliv v nás obživne nějaký rys jeho svaté bytosti, nebo se nás dotkne některé z jeho slov, znamená to již vnitřní pokrok. Přesto nesmí v rozjímavé modlit-

bě chybět výrazné zaměření na vlastní život. „Vše, co bylo napsáno, k našemu posvěcení bylo napsáno“, praví apoštol. Z každého slova zjevení tedy vede cesta do našeho života, a v jeho světle vidíme, jak na tom jsme. Cítíme napomenutí. Objasňuje se nám, co máme činit, čemu se vyhnout, co přemoci. Toto vědomí neponecháme neurčitě, nýbrž dejme mu jasnou podobu: „V tom a v tom bodu chci dělat to a to jinak... tuto povinnost chci plnit lépe... chci přinést tuto oběť, o které vím, že se ode mne vyžaduje.“ Se svým rozhodnutím se svěřme Bohu a usilujme o to, aby prakticky zakotvilo v našem životě.

Z tohoto neustálého prozkoumávání vzejde pomalu poznání naší vlastní povahy, jejích chyb, jejích dobrých i zlých možností; lepší porozumění životu a jeho úkolům; hlubší pochopení lidí, s nimiž máme co dělat. Rozjímající je takto postupně zevnitř poučován a získává jistotu, kterou jiným způsobem nelze získat.

Nejdůležitější pro rozjímání však je — znovu to opakujeme —, aby se stalo modlitbou. Člověk v něm musí předstupovat před živého Boha. Musí si uvědomit jeho posvátnou skutečnost. Musí hledat Boží tvář, pronikat k Božímu srdci. Musí vzniknout onen základní dialog, v němž lidské Já stojí před svým bytostným Ty, před Bohem. Neboť na tom vlastně jediné záleží, takže rozjímající může klidně při tomto postavení „tváří v tvář“ setrvat, vznikne-li již na začátku rozjímání,

a nemusí vůbec dojít k dotazování a promýšlení a činění předsevzetí.

Bylo již řečeno, že rozjímavá modlitba má sklon stávat se stále prostší a tišší. Čím více se rozjímavá modlitba vyvíjí tímto směrem, tím méně potřebuje člověk myšlenek; posléze mu stačí jediná k nalezení pravé cesty k Bohu. Potřebuje také stále méně a méně slov k rozmlouvání s Bohem. Svatému Františkovi stačila věta „Můj Bože a mé všechno!“ pro celou noc. Sám způsob uvažování se mění. Přechází poznenáhlu v klidné nazírání a porozumění v prosté uvědomování si a zakoušení Boží přítomnosti. Rovněž mluva se mění. Ztišuje a prohlubuje se. Nakonec možná slova úplně odpadnou a jejich místo zaujme prosté pohlížení na Boha; prosté směřování k Němu, proudění sem a tam. Dojde-li k tomu, pak se nenutně do složitých myšlenek; bylo by to zbytečné, ba škodlivé. Zachová-li si prostota svou opravdovost, má větší hodnotu než mnohotvárnost, a zůstane-li ticho živé, znamená víc než hlasitost.

Někteří lidé jsou založeni tak, že si vůbec nedovedou poradit s mnohotvárností v myšlení a mluvení, takže stav, který se u jiných dostavuje teprve pozdě, se u nich objevuje hned. Vystačí s několika slovy; vše, co sahá nad to, by je mátklo. Snad ani nemají zapotřebí určitých slov a myšlenek, Bůh je zde a oni jsou před Ním. To stačí, nepotřebují již hledat dále. Nesmí si ovšem

z této formy modlitby udělat pravidlo a tím méně manýru. Může se stát, že pro své rozjímání budou jednou potřebovat rozsáhlejší látku, musí pak poznat, kdy je na čase sáhnout po vhodném textu.

Postup rozjímání jsme mohli popsat jen všeobecně; v každém člověku totiž nabývá zvláštních forem. Co bylo uvedeno, není tedy pravidlem, nýbrž jen přehledem, a každý musí přihlédnout k tomu, co je možné jemu. Pro někoho je rozjímání lehčí než pro druhého; tak např. klidný, do sebe obrácený člověk s ním má menší námahu než člověk nervózní nebo člověk, který musí neustále něco vidět a dělat. I samotný způsob rozjímání je u jednotlivých povah rozdílný; přesný a metodický člověk bude rozjímat jinak než ten, kdo žije z nápadů a dojmů; člověk s živou představivostí jinak než abstraktně myslící. Zde není obecných směrnic; na čem záleží, je, abychom hledali pravdu a z pravdy špli k Bohu.

Rozjímání mění též svůj ráz podle doby a okolností. V klidném a vzestupném období se daří snáze, než když jsme uštvaní a niterně prázdní. Někdy je nám hlubokou radostí, jindy velkou námahou, ponejvíce službou. První je třeba vděčně přijmout, druhé klidně vydržet, třetí věrně plnit. Rozjímání je prospěšné a důležité vždy; budeme-li je konat, změní se celý náš život. Jestliže jsme to uznali, pak je máme i provádět. Pracné, avšak svědomitě prováděné rozjímání váží v celku křesťanského života často víc než rozjímání plné myšlenkového bohatství a živého vědomí blízkosti Boží.

MYSTICKÁ

MODLITBA

Závěrem si ještě stručně všimněme jevu, který vlastně již nepatří do elementární školy modlitby, který je však natolik důležitý, že je třeba se o něm alespoň zmínit.

Možná že jednou při rozjímání se nám stane něco zvláštního. Po dlouhou dobu jsme podle víry meditovali o Bohu; náhle je zde Bůh sám. To neznamená, že bychom při modlitbě byli nějak obzvláště pobožní, že by se myšlenka na Boha v nás stala velmi intenzívní, že by naše srdce k Němu pociťovalo silnou lásku a podobně, nýbrž že to, co tu před námi vyvstává, cítíme jako něco naprosto nového a jiného, že zeď, která zde předtím byla, je prolomena. Obvykle totiž máme i v nejživějším vědomí jistoty a v nejsilnějším otře-

su Boha před sebou tak jako všechno ostatní včetně nás samých: v prostoru vědomí, ve formě představy nebo myšlenky. Touto — mluveno psychologicky — „představou“ Boha jsme uchvázeni, ona nás vybízí k lásce, nabádá k určitému jednání. V prožitku, o kterém mluvíme nyní, však odpaďají přehrady myšlení a dochází k přímému názírání.

To může člověka, který tuto zkušenost udělá, zprvu velmi mást. Cítí se zcela novým způsobem zasažen; přenesen do stavu, který až dosud ještě nepoznal. V hloubi duše však tuší: „To je Bůh“, či alespoň: „To souvisí s Bohem.“ Toto tušení ho možná léká. Neví, zda si smí dovolit tak mluvit, a není si jist, jak se má zachovat. Tušení se ale brzy mění v jistotu, dokonce ve zcela mimořádnou jistotu. Během prožitku samého stěží může vzniknout pochybnost. Pochybnosti přicházejí až potom. Třeba když člověk zpozoruje, že navyklé představy o vnitřním životě mu již nevyhovují, anebo že jiní lidé o těchto věcech nic nevědí. Mate jej rovněž skutečnost, že mu scházejí slova k vyjádření těchto zážitků. Jeho nitro ví, oč jde; právě tak jistě však ví, že nedovede vyslovit, co jeho duch a mysl ví tak jasně. A to nejen proto, že by to bylo příliš velké či hluboké, nýbrž že pro to vůbec není slov. Mohl by třeba říkat jenom věci jako: „Je to svaté; je to blízké; je to důležitější než všechno ostatní, samo to plně stačí a odměňuje; je to tiché, něžné, prosté, téměř nic a přece všechno — je to právě Bůh!“ Tak asi by

mohl mluvit, věděl by však přitom, že člověku, který nic podobného nezažil, tím neříká vůbec nic.

Ví rovněž, že tato svatost je naprosto svobodná a pánem sebe sama. Žádná stvořená moc s ní nic nezmuže. Setkání či dotek s ní nelze ničím vynutit. Člověk může prohlubovat své usebrání, tříbit své názory, očišťovat svou mysl sebevíc — tím však sám o sobě nikdy nedosáhne toho, aby se tato svatost projevila. Její příchod je ryzí milost; člověk nemůže učinit nic jiného, než se připravovat, prosit a čekat.

Zážitek, který zde byl jen letmo vylíčen, nazývají učitelé duchovního života mystickou zkušeností. Slova „mystika“ se nedůstojným způsobem zneužívá; věší se na vše, co vypadá tajemně nebo alespoň záhadně. Ve skutečnosti má však toto slovo přesně vymezený význam: označuje určitou zkušenost o Bohu a o božských věcech, která se může spojit s nerozmanitějšími vedlejšími projevy — třeba s obrazným viděním nebo slyšením hlasů; to však jsou právě jen vedlejší jevy, leckdy i pochybné. Celkově je mystický zážitek tím pravdivější, čím je tišší, méně obrazný a nápadný.

Na otázku, co takový zážitek znamená, nelze dát všeobecnou odpověď. Pochopí-li jej člověk správně, stane se mu především nejhlubším ubezpečením o skutečnosti živého Boha a nekonečně drahocennou pomocí pro víru. Kdo tuto zkušenost

udělá, může říci s Pavlem: „Vím, komu jsem uvěřil.“ Jestliže si ji bude chránit, nezapomene již tak snadno, že Bůh je a že se ho přímo dotkl.

Tato zkušenost však rovněž znamená požadavek. Bůh skrze ni povolává člověka do větší blízkosti a těsnějšího společenství. Žádá od člověka, aby se očišťoval, odhodlaněji se zbavoval pout tohoto světa a těsněji se přimyká k Bohu. Dává mu jistotu, že to dokáže, poněvadž existuje místo, na které se může postavit, a síla, která je ochotna se na něho přenést.

Takový zážitek má význam i pro ostatní. Člověk, který jej zakusil, může vydávat svědectví. Může říci: „Vím, že Bůh žije.“ Na každou pochybnost a námitku může přesvědčivě odvětit: „A přece je tomu tak, já jsem to zažil.“ Může tak vystoupit na ochranu Boží cti a stát se ostatním oporou.

Žije-li člověk bohatým a citlivým vnitřním životem, je-li svědomitý a bere-li duchovní věci vážně, může ho tato novost, která pronikla do jeho života, velice znepokojit. Jak si tedy má počínat?

Především si má tuto novou zkušenost chránit a vážit si jí. Vždyť v něm probouzí touhu prodlévat u Toho, jenž se v ní projevil. Modlitba, která byla dříve tak namáhavá, se nyní stává snadnou. Slova, která doposud možná chyběla, přicházejí nyní sama; je jich snad jen málo, jen jedno — zato nové, darované a nevyčerpatelné. To, co

se zde objevuje, probouzí v člověku to nejhlubší, nejvroucnější, co dosud nepoznal; ale též to nejvyšší a nejvzdálenější, o čem netušil, že by mohlo k němu patřit. To všechno v člověku ožívá a obrací se k Tomu, kdo takto k němu přistupuje. Proto má člověk toto volání následovat a modlit se s velkou vroucností. Přitom ovšem zachovat míru, neboť dosud obvyklý stav se změnil, a vzniká nebezpečí, že se člověk vysílí... Mystický zážitek může však mít za následek i potíže, někdy dokonce velmi trýznivé. Může se třeba stát, že věci, které byly doposud důležité, najednou ztrácejí na významu a vůči lidem se vytváří podivný odstup; že se život stává prázdným a člověk se v něm již necítí dobře; že se cítí puzen něco učinit a neví co; a dokonce že člověk pochybuje o tom, zda celý tento nový prožitek nebyl pouhý klam a pokušení. Vůči tomu všemu je třeba zůstat klidný a důvěřovat v Boha; být stále připraven plnit jeho vůli a prosit o světlo; než se však vyjasní, vytrvat v obtížích a klidně konat dále vše jako dosud. Tím se posílí víra a očistí láska.

Mystický zážitek je jen tehdy v pořádku, jestliže obstojí ve zkoušce, o níž praví Jan: „Každý duch, který vyznává, že Ježíš Kristus přišel v těle, je z Boha, ale žádný duch, který nevyznává Ježíše, není z Boha“ (1. Jan 4, 2—3). Boží dobro je jen to, co se prokáže před Kristem; proto musí člověk své vnitřní zážitky přednést Kristu. Musí říci naprosto upřímně: „To všechno chci jen tehdy, jestliže je při tom Kristus, jestliže to přichází

v jeho duchu, jestliže to před Ním obstojí. Ježíšovo jméno a kříž nechť jsou měřítkem; co jim odporuje, nechci.“ Možná, že ho bude lákat oddat se „božskému o sobě“, nebo hledat Boha „povzneseného nade všechna slova a vnější formy“; v tom však se skrývá velké nebezpečí. Musí proto neustále uprostřed všeho vidět Ježíšovu osobu: na Něho myslet, na Něho se odvolávat, všechno odevzdávat do jeho rukou.

Kdo něco takového zakusil, musí si být vědom i toho, že mu to ukládá určité závazky. Bude muset být na sebe přísnější, svědomitější ve svých povinnostech, pečlivější v modlitbě, odpovědnější ve volbě svých styků, své četby, svého oddychu a tak dále.

Nebude ani bez zvláštního důvodu o těchto věcech mluvit. Mluvení o vnitřních zážitcích je vždy problematická záležitost; ale zde zvlášť, poněvadž jde o tajemství mezi Bohem a dotyčným člověkem. Navíc se každý duchovní zážitek vyslovením zpředměťňuje; zde však záleží právě na tom, aby zůstal těsně spojen s vlastní existencí toho, kdo jej zakusil. Ale i bez podobných úvah se asi nenajde nikdo, komu by připadalo snadné o těchto zážitcích hovořit, poněvadž na to je takový zážitek příliš svatý. Jednou však přece jen bude muset promluvit. Právě proto, že tato zkušenost je tak docela jiná a uvádí do vnitřního života něco zcela nového, musí projít sudidlem slova, aby se z ní nestalo zaklínadlo nebo šálení smyslů. Bude dobré vyhledat zkušenou osobnost, vše jí

vysvětlit a její radu vzít vážně. Přitom si však musíme ponechat dostatečnou svobodu činit, co v hloubi svědomí pokládáme za správné, jakmile zjistíme, že jsme nebyli správně pochopeni, anebo že je na nás vykonáván příliš dalekosáhlý vliv.

Zážitek, o kterém mluvíme, je, jako všechno živé, zárodkem, který se rozvíjí; tento rozvoj však prochází rozmanitými stupni, klade stále nové požadavky a přináší s sebou všelijaké krize, takže by se o něm dalo říci ještě mnoho. To by však již zcela překročilo rámeček našeho spisu. Šlo o to zmínit se alespoň o těchto zkušenostech v této souvislosti, poněvadž jsou přece jen častější, než by se na první pohled zdálo. V době, ve které se tak mnohé rozpadá, se uvolňují vnitřní zdroje mocněji než jindy, a leckdo, jehož život neukazuje na nic neobyčejného, je jimi pronikán. Neboť tento zážitek nezáleží ani na nadání, ani na vzdělání, nýbrž je milostí Boží, kterou Bůh udílí, jak se Mu zlíbí.

OSOBNÍ MODLITBA

Tato kniha se zabývala osobní modlitbou. Tím se však křesťanská modlitba nevyčerpává; nechť tedy tento poslední oddíl ukáže v přehledu všechny souvislosti života modlitby.

V osobní modlitbě předstupuje před Boha jednotlivce. Bůh jej stvořil a povolal k posvátnému vztahu milosti. Je vlastním protějškem každého člověka, oním „Ty“, jež umožňuje, aby se člověk plně stal sám sebou. To vyjadřuje osobní modlitba. Je to dialog jednotlivce s Bohem. Je samozřejmé, že člověk do tohoto rozhovoru přibírá i jiné lidi, příbuzné, přátele, trpící. Čím je člověk nezištnější, tím dále sahá jeho starost a modlitba; přesto však je vlastně před Bohem sám. Platí zde slova, jež se objevila u prvních poustev-

níků na egyptské poušti, potom byla nově ražena Augustinem a v novější době znovu vyslovena kardinálem Newmanem: „Bůh a moje duše, jinak nic.“ Osobní modlitba probíhá v posvátném a důvěrném osamění, jež obklopuje Boha a modlíciho se člověka. Lidé nestojí před Bohem v tuctech, nýbrž každý pro Něho existuje tak, jako by byl jediný. Vrcholného vyjádření se tomuto poměru dostává v podivuhodných slovech Apokalypsy: „Vítězi dám skryté many a dám mu i bílý kamének a na kaménku bude napsáno nové jméno, jež nikdo nezná, leda ten, kdo kamének přijímá“ (Zjev 2, 17).

Osobní modlitba podléhá určitým zákonitostem; znovu a znovu jsme se v této knize snažili objasnit podmínky, které jsou pro zdárný průběh modlitby nutné. Tyto podmínky jsou dány zjevenými pravdami uloženými v Písmu svatém; praktickými pravidly, která vypracovávala zkušenost křesťanských staletí; normami rozumu a moudré prozíravosti, jež platí pro modlitbu stejně jako pro ostatní duševní činnosti. Přesto však osobní modlitbu charakterizuje určitá volnost, a řád je zde vlastně proto, aby tuto volnost chránil. Čím opravdovější tato modlitba je, tím méně se jí dá předpisovat, jak si má počínat, a tím spíše se bude utvářet podle vnitřního rozpoložení člověka, podle jeho životních okolností a zkušeností. Proto modlitba, jež je v určitém období dobrá, nemusí být dobrá v jiném — právě tak, jako modlitba

jednoho člověka nemusí být vhodná pro druhého. Nedosáhne-li modlitba patřičné volnosti, stane se nevýraznou, jednotvárnou, neživou. Proto musí výchova k osobní modlitbě dopomoci k tomu, aby modlitba nabyla původnosti a důvěry. I osobní modlitba je službou, jak o tom již bylo zevrubně pojednáno; kdyby chtěla uplatnit jen sebe samu, stala by se neukázněnou a neplodnou. Ale způsob, jakým se tato služba koná, odpovídá osobním předpokladům jednotlivého věřícího, z jehož nezaměnitelné a nezastupitelné svébytnosti má modlitba vycházet. A v srdci člověka má být nesena velkomyslností a důvěrou.

LITURGIE

Protějškem osobní modlitby je modlitba liturgická. Chceme-li být přesní, nesmíme říkat „liturgická modlitba“, nýbrž „liturgické dění“. Liturgie totiž tkví svými kořeny v posvátném jednání. Především při mši, jíž plníme příkaz Páně, který dal apoštolům při Poslední večeři: aby si Ho připomínali tím, že budou „činit“ to, co tehdy učinil sám.⁽³⁴⁾ Z tohoto činu vycházejí modlitby liturgie, vyjadřují jej a ponořují se do něho. Totíž platí o svátostech, které jsou rovněž podstatným děním, jež vychází od Boha, avšak uskutečňuje se skrze člověka a na člověku. Od člověka se

⁽³⁴⁾ K této kapitole viz Guardini, *Vom Geist der Liturgie*, Freiburg 1939; *Besinnung vor der Feier der heiligen Messe*, Mainz 1939, též Leipzig, St. Benno 1959; *Liturgie und liturgische Bildung*, Würzburg 1966.

liturgické dění šíří do světa především rozmanitými formami posvěcování a posvátnými obyčejí, které pronikají celý život. I jejich jádrem je čin, na který se váže příslušná modlitba. Některé části liturgie jsou ovšem také založeny výlučně na modlitbě: takzvané chórové modlitby v katedrálních a klášterních chrámech. (Jednotlivý kněz koná tyto modlitby sám jako „breviář“; rozmanité úpravy breviářů pro laiky se snaží v rámci daných možností zpřístupnit tyto modlitby laikům.) Avšak i tato chórová modlitba je spojena s dějem a neustále přechází v úkony. Koná se na určitých místech v chrámu; v jistých vrcholných bodech navazuje na liturgické úkony, jako je okušování oltáře; je provázena pohyby, jako jsou pokřičování, úklony, pokleknutí, stání, sedění a povstávání atd.

Osobní modlitba probíhá jako hnutí srdce a jako vyslovování slov a jen náznakově přechází v gesta a úkony; liturgie naproti tomu je především jednání, modlitba v ní představuje jenom podíl na úkonech. Tím jsou vymezeny dvě hlavní oblasti náboženského života. Každá vychází z vlastního kořene, má svůj zvláštní charakter a význam, který ničím jiným nelze nahradit.

V osobní modlitbě je člověk s Bohem o samotě, liturgie naproti tomu je nesena křesťanským společenstvím. V ní se neříká „já“, nýbrž „my“. A toto „my“ neznamená jen, že se sešel větší počet jednotlivců. Není to součet, nýbrž organický ce-

lek: Církev. Ta trvá, i když ten či onen nebo i mnozí se od ní oddělí; neboť nevzešla z touhy jednotlivců po společenství, nýbrž z tvůrčí vůle Boží, která zahrnuje lidstvo jako celek. Byla založena Kristem, zrodila se o letnicích a trvá, ať lidé a doby chtějí nebo ne. Kristus ji ustanovil nositelkou svého poslání, takže má autoritu vůči jednotlivcům i celku. „Neposlechneli kdo ani Církve, budiž tobě jako pohan a celník!“ řekl Pán. (Mt 18, 17) ... Není v ní zahrnuta jen část lidstva hlásící se ke Kristu, nýbrž dokonce, jak učí Pavel a Jan, veškerý svět. Církev tedy vlastně představuje posvěcené veškerenstvo; nové stvoření vznikající působením Ducha svatého (Ef 1, 3—23; Kol 1, 3—20). Na druhé straně však neexistuje vedle jednotlivého člověka, nýbrž v něm. Jeden a týž člověk je jednak údem Církve, když patří do jejího společenství, a jednak jednotlivcem, když předstupuje před Boha z hlubin svého osobního bytí.

Tato Církev to je, která jedná a mluví v liturgii. Proto je chování jednotlivce, když se podílí na liturgického úkonu a pronáší liturgická slova, jiné než při osobní modlitbě. Není paralelní, ani v rozporu k osobní modlitbě, nýbrž představuje v celkové souvislosti křesťanského života její nutný protipól. V liturgii se vzdává člověk svých zvláštností a stává se údem celku; živým orgánem, ve kterém se projevuje mocné, objektivní konání a mluvení Církve.

Tím nabývá vše, co nazýváme „řádem“, jiného významu. Modlitba jednotlivce potřebuje řád, aby zůstala zdravá a spořádaná, jinak má vycházet z původních vlastních hnutí mysli. V oblasti liturgické modlitby a liturgického dění by však taková původnost neměla smysl a vedla by jen k libovůli a zmatkům. Církev proto na základě dlouhých zkušeností a neustálého prověřování a formování dala liturgickému dění pevný řád. Tento řád není jen radou, nýbrž normou, která zavazuje každého jednotlivce k poslušnosti.

V liturgii není volnosti. Správněji řečeno, není v ní individuální volnosti, neboť určitá volnost je i v ní. Ta však nepodléhá vůli jednotlivce, nýbrž Církve, jejíž vůlí vládne Duch svatý, a projevuje se v tom, že liturgie nezná účelu, že nechce ničeho „docílit“, nýbrž jenom být před Bohem, dýchat a rozvíjet se, milovat a chválit Ho. Tato volnost se promítá ve velkých etapách jejího vývoje v jednotlivých oblastech a staletích; její úkony proto přesahují co do smyslu i míry vůli jednotlivců a stávají se normou.

Liturgické dění a liturgická modlitba jsou tedy v mnohem přísnějším slova smyslu „službou“ než modlitba jednotlivce. Posvátné úkony jsou prastarou tradicí stanoveny až do podrobností. Texty jsou Církvi přezkoušeny a musí být říkány tak, jak jsou v liturgických knihách. A věřící, jenž spoluuskutečňuje liturgii, bude tak činit tím ryzeji a správněji, čím upřímněji se odpoutá od svých soukromých přání. V osobní modlitbě smí sledo-

vat hlas svého srdce; když se však účastní liturgie, má se otevřít jiným podnětům, jež pramení z mocnější hlubiny, ze srdce Církve, které pulsuje po tisíciletí. Zde nezáleží na tom, co se mu osobně líbí, po čem právě touží nebo jaké zvláštní starosti ho zaměstnávají. To vše má nechat stranou a vstoupit do velkého liturgického dění. A právě tím, že takto odchází sám od sebe, dosáhne základního, vždy znovu zakoušeného účinku liturgie: odpoutání a uvolnění.

Řekli jsme již, že těžiště liturgie je v posvátném dění; vraťme se k tomu však ještě jednou, neboť pojem „liturgické dění“ je dnes do značné míry neznámý. Těžiště náboženského života přecházelo víc a víc do oblasti individuální zbožnosti, do sféry „prožitku“, myšlení a vůle; liturgické úkony byly pak analogicky chápány jako prostředek k poučení a k povzbuzení. Ve skutečnosti liturgický úkon znamená realizaci křesťanských náboženských dějů v názorném duševně-tělesném projevu. Bůh se neprojevil člověku jen v niterných svědectvích, nýbrž též v historických dějích a slovech, definitivním způsobem pak v osobě, životě a údělu Kristově. V tom se uskutečnilo zjevení, epifanie, zviditelnění neviditelného Boha. Proto i přisvojování a uskutečňování toho, co k nám skrze Krista přišlo, probíhá historickým, tedy duchovně-tělesným způsobem. Církve není jen svazkem víry a lásky, pouhou „církví ducha“, nýbrž vystupuje v dějinách viditelně, oslovitelně, odpovědně a

s plnou mocí. Jí je svěřeno Kristovo dědictví. V ní žije oslavený Pán se svým vykupitelským údělem, stále nově se darovávající a přijímaný do pozemského života. Toto přisvojování se děje rozmanitými způsoby: uvažováním a hodnocením, osobním rozhodnutím a následováním — ale též určitými úkony, jež mají přesnou formu, čas i místo. Kristus např. vstal z mrtvých jednou provždy a vírou se o tom můžeme ubezpečit v každý čas; přesto je také pravda, že věřící si uvědomují pravdivost, milost a posvátnou moc zmrtvýchvstání zvlášť v určitou dobu a určitým způsobem: totiž při liturgickém slavení velikonoce. Ten, který řekl: „Kde jsou dva nebo tři shromážděni ve jménu mém, tam jsem já mezi nimi“ (Mt 18, 20), přichází mezi slavící obec v noci svého vzkříšení. Když se zpívá hymnus „Exsultet“ a na velikonoční svíci zazáří nové světlo, aby se pak od ní šířilo chrámovým prostorem, mohou být shromáždění jisti: „Nyní jsou velikonoce a moc Zmrtvýchvstalého je mezi námi.“

To není nějaká poučná a útěšná elegorie, nýbrž pravda: pravda liturgického dění. K této pravdě novodobý člověk do značné míry ztratil přístup. Odnaučil se nazírat smysl z vnějších podob a dějů, zmocňovat se božského obsahu v konkrétních činech a tak pokračovat — na jiné rovině — v tom, co má na mysli Jan, když na počátku svého prvního listu píše: „...co jsme slyšeli, co jsme na vlastní oči viděli, co jsme prohlédli a čeho se naše ruce dotkly o Slově života...“

Dnešní člověk chce stále jenom mluvit a slyšet, myslet a posuzovat. To však nestačí, a proto si musí opět připomenout síly, které tak dlouho zanedbával, a orgány, které nechal zakrnět. Musí se naučit o symbolických podobách nejen přemýšlet, nýbrž na ně patřit a zmocňovat se jich nazíráním; neptat se stále při posvátných úkonech, co to či ono znamená, nýbrž je spoluuskutečňovat a tím se podílet na jejich obsahu. Od liturga se ovšem požaduje, aby v liturgii viděl to, čím skutečně je; aby se jí dal upřímně k dispozici a konal ji tak, aby člověk dobré vůle v ní opravdu mohl „slyšet Slovo života vlastníma ušima, vidět Ho vlastníma očima, dotýkat se Ho vlastníma rukama“.

LIDOVÁ

POBOŽNOST

Liturgií a osobní modlitbou se však celý náboženský život ještě nevyčerpává. Patří k němu ještě třetí oblast, kterou nazýváme ne zcela vyhovujícím označením lidová pobožnost.⁽³⁵⁾ K ní patří odpolední a večerní pobožnosti v kostele, společný růženec v rodině, většina lidových náboženských obyčejů atd.

Tuto modlitbu nelze tak snadno vymezit, nejlépe snad bude, když řekneme, že je mezi liturgickou a osobní modlitbou. Od obou se však liší. Od osobní modlitby tím, že je modlitbou společenství, neboť se v ní neprojevuje postoj a po-

⁽³⁵⁾ Toto označení není míněno jako něco pohrdlivého — třeba vzhledem k modlitbě kněze, která by se pokládala za jediné plnohodnotnou. Byl jsem upozorněn na možnost tohoto nedorozumění, a proto bych mu chtěl předejít. Tento výraz označuje spíše určitý způsob modlitby, o jehož zvlátnostech bude dále pojednáno.

třeba jednotlivého věřícího, nýbrž větší skupiny. A je též uspořádána obyčejí a předpisy, takže má vůči jednotlivci určitou autoritu. Na druhé straně je však mnohem soukromější než liturgie, neboť jednotlivé lidové pobožnosti neplatí pro celou církev, často ani ne pro celou zemi, nýbrž jen pro jedno biskupství — podobně jako mívá každé biskupství svůj vlastní kancionál a modlitební knížku. Někdy se dokonce různí i podle obcí. Proto se v ní projevuje běh času a místní zvláštnosti, rozmanitost každodenního života s jeho proměnlivými poměry mnohem bezprostředněji než v liturgii, jejíž proměny probíhají pomaleji a jejíž oblast je mnohem větší.

Lidová pobožnost není tak sevřená jako liturgie. Její jazyk je volnější a rozvláčnější, fantazie v ní hraje mnohem větší roli, její naladění je bezprostřednější a vroucnější. Zato jí schází velkorysost liturgie, její strohost a síla. Táhne k citovosti a někdy propadá sentimentalitě, libovůli a nepřirozenosti.

Lidová pobožnost ráda opakuje. Jedna ze zásad liturgické modlitby praví: „Nikdy dvakrát totéž“; v lidové pobožnosti naproti tomu se neustále vrací totéž. Touží prodlévat před Bohem, poněvadž však ve farnosti většinou scházejí předpoklady pro to, aby bylo možno modlit se žalmy, jimiž vyplňuje čas liturgie, opakují se místo toho určité modlitební texty jako Otčenáš nebo Zdravas Maria. Tím je účast na ní snadná, zato ovšem

zase vzniká nebezpečí jednotvárnosti a bezmyšlenkovitosti.

Jelikož lidové pobožnosti nekoná církev jako celek, nýbrž jen určité její místně a časově úzce vymezené části, mají silněji vyvinutý charakter bezprostředně vzniklého společenství. Křesťanské „my“ je v nich živější než v liturgii a jednotlivec se tu cítí více doma. Domáckost a důvěrnost, která vane z lidových pobožností, není dána jen převážně citově laděnými texty a písněmi, nýbrž také mnohem bližším vztahem ke společenství, ze kterého vzešly.

Obraťme pozornost ještě na jednu věc, totiž na lidové písně kancionálu. Jsou přímým výrazem náboženské úrovně lidové pobožnosti. Většinou neznačí strohost liturgických zpěvů, nýbrž se blíží národní písni. Tím vnášejí do náboženské oblasti vroucnost lidového citění a bohatství jeho fantazie. Ovšem přinášejí s sebou také nebezpečí, neboť lidová píseň se snadno stává sentimentální. Tam, kde se lidový chrámový zpěv pečlivě nepřestuje, snadno se zapomíná na velkoryseji vytvořené písně a začnou se téměř výhradně zpívat nábožensky i hudebně méně hodnotné, zato však libivější písně.

PŘEHLED

Jednotlivé sféry modlitby nežijí vedle sebe odděleně, nýbrž jsou spjaty nejrozmanitějšími vztahy. Dějiny ukazují, jak jednotlivé složky modlitby stále přecházejí z jedné oblasti do druhé. Leckteré prvky liturgie vznikly z osobního života zbožných jednotlivců — právě tak jako zbožnost jednotlivých křesťanů čerpá z liturgického dění a do sféry osobní modlitby mnohdy přecházejí texty z misálu či breviáře. A pokud jde o lidovou pobožnost, tak mnohé z toho, co dnes má v liturgii obecnou platnost, bylo původně projevem náboženského života určitého biskupství nebo země; jakož i naopak velké části lidových pobožností jsou vlastně volně upravenými liturgickými texty.

Až potud šlo o dějinné závislosti; tyto vzájemné vztahy však zasahují hlouběji. Liturgická a osobní modlitba se vzájemně podpírají. Každá oblast má sice své vlastní kořeny a jen z nich má vycházet; přesto však patří k sobě a tvoří jediný, společný celek křesťanského života.

V liturgii koná Církev neustále svou posvátnou, samým Kristem ustanovenou službu, s níž jednotlivce úplně splývá. Nemá-li však liturgické dění neživotně ustrnout a zpovrchnět, musí jednotliví věřící vést i svůj osobní, z vlastního nitra vycházející náboženský život. Zajisté je to Církev, která koná posvátnou službu; je však zpřítomněna a ztělesněna jednotlivým člověkem, tímto knězem, tímto věřícím. Zajisté je liturgické dění úkonem Církve; ten však prochází nitrem příslušného jednotlivce. Jestliže se však člověk nenaučil předstoupovat sám před Boha, jestliže jeho uši nejsou otevřeny k slyšení a ústa rozvázána k mluvení, pak liturgický úkon neprochází živým nitrem, nýbrž jen vnějšími orgány, a ten, kdo tu naslouchá, mluví a jedná, není opravdový Někdo, nýbrž neosobní něco. Tím se ovšem ztrácí živost a opravdovost celého dění. Jen když se člověk bude modlit i jako jednatel, může dosáhnout velká modlitba Církve vnitřní svobody a pravdivosti, která je jí vlastní.

Naopak zase jednatel potřebuje pro svou osobní modlitbu spojení s modlitbou Církve. A to nejen proto, aby ho nesla víra Církve a aby byl zahrnut do její společné přímlyvy. Ve všem živém

je síla vždy zároveň slabostí. To, co vytváří zvláštní ráz osobní modlitby, totiž samota vnitřního protějšku, volnost pohybu a původnost formulace, se může stát též nebezpečím. Ze samoty se pak stává osamělost, z volnosti libovůle a z původnosti podivínství. Osobnost musí najít široký prostor uplatnění v objektivitě všezahrnujícího celku. Liturgie je „řád modlitby“; nejen v tom smyslu, že říká jednotlivci, který vejde do její sféry, jak má konat svou službu, nýbrž i v hlubším smyslu, že totiž obsahuje neměnné normy pravosti a prospěšnosti pro veškerou modlitbu. Je totiž velký rozdíl v tom, zda modlitba je „osobní“, nebo „subjektivní“. Modlitba je osobní, když vychází z důstojnosti člověka odpovídajícího za sebe, z původnosti jeho vnitřního života, z vědomí opravdového protějšku vykoupeného člověka a jeho Stvořitele a Spasitele. Je však subjektivní, když v ní člověk hledá jen sebe, když hledá „opravdovost“ místo pravdy a když své vlastní pochybné náboženské cítění bere za její měřítko. Věřící musí stále chodit do školy liturgie, spoluuskutečňovat velkolepé záměry jejích myšlenek a ryzí formy jejích úkonů, nemá-li se jeho osobní modlitba dostat na scestí a sklouznout do sentimentality, výlučnosti, někdy dokonce do nepřirozenosti a chorobnosti.

Obdobně to platí i pro lidovou pobožnost. Všude, kde liturgický život není správně chápán a s láskou pěstován, začne se lidová pobožnost podivným způsobem rozpadat. Úskalím lidové po-

božnosti bývají myšlenková chudost, nekontrolovaná fantazie, nedostatek míry, citová neukázněnost. Přenechá-li se lidová pobožnost volnému působení živelných náboženských sil, začne se rychle ztenčovat její věroučný obsah, její výroky se stávají nespolehlivými, množí se opakování a pronikají do ní falešné a sentimentální pocity. Náboženský život farnosti, v níž liturgie nemá patričního místa, a který se živí výlučně nebo převážně z lidové pobožnosti, nutně chudne. Modlitba ztrácí na obsahu a náboženské smýšlení se stává malicherným.

Kvůli tomu však nesmíme zapomínat ani na rub věci. Existuje rovněž jistý druh liturgických snah, které vidí v lidové pobožnosti něco méněcenného či dokonce zbytečného — jde o tytéž snahy, které osobní modlitbu chápou jako pouhé osvojení liturgie. To je chybné a nebezpečné. Je to svým způsobem něco podobného, jako kdyby někdo chtěl říci: „Mně stačí lidstvo, národ nepotřebuji. Mně stačí svět, vlast nepotřebuji.“ Lidová pobožnost znamená pro náboženský život totéž, co pro přirozený život vztah k národu a rodině, vlasti a domovu. Dobrá, důstojně a zbožně vykonaná odpolední pobožnost či patričně konaná modlitba růžence navečer představují cosi velice krásného, hlubokého a vroucího, bez něhož se — aniž bychom zde chtěli hodnotit jednotlivé případy — křesťan neobejde, má-li zůstat jeho mysl zdravá.